

IUS ET ADMINISTRATIO

NR 3/2022 (48)

redakcja naukowa
ELŻBIETA FERET

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu Rzeszowskiego
Rzeszów 2023

Redaktor naczelny
ELŻBIETA FERET

Zastępca Redaktora Naczelnego
DOROTA SEMKÓW

Członkowie Komitetu Redakcyjnego
DOROTA HABRAT
KONRAD KĘDZIERSKI
PAWEŁ MAJKA

Sekretarze redakcji
OSKAR BRÓŻ

Rada naukowa

ELŻBIETA URA (Polska) – przewodnicząca; MÁRIA BUJŇÁKOVÁ (Słowacja)
DMYTRO BYELOV (Ukraina); DIANA CÍRMACIU (Rumunia)
JAROSŁAW DOBKOWSKI (Polska); MIECZYŚLAW GOC (Polska)
MARINA KARASEVA-SENTSOVA (Rosja); MÁRIA KIOVSKÁ (Słowacja)
JAROSŁAW KOSTRUBIEC (Polska); IOAN LEŞ (Rumunia)
MONIKA MÜNNICH (Polska); SŁAWOMIR PATÝRA (Polska)
STANISŁAW PIEPRZNY (Polska); VICTOR HUGO RAMÍREZ LAVALLE (Meksyk)
MARIA TERESA RUSSO (Włochy); BRONISŁAW SITEK (Polska)
ANGELO VIGLIANISI FERRARO (Włochy); ZBIGNIEW WITKOWSKI (Polska)
MUSTAFA YASAN (Turcja); DARIUSZ ŻAK (Polska)

Redaktorzy tematyczni

RAINER ARNOLD (Niemcy); GABRIELA DOBROVIČOVÁ (Słowacja)
JAN FILIP (Czechy); IOAN GÁNFÁLEAN (Rumunia)
SALIMYA GANIYEVA (Turcja); ANNA GOLONKA (Polska)
MIRUNA MIHAELA TUDORAŞCU (Rumunia); JACEK WANTOCH-REKOWSKI (Polska)

Korekta tekstów w języku polskim
PIOTR CYREK

Korekta tekstów w języku angielskim
JOANNA MAZUR-OKALOWE

Opracowanie techniczne
JULIA SOŃSKA-LAMPART

Łamanie tekstu
BARBARA DRAŻEK-OCZOŚ

© Copyright by Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2023

ISSN 2300-4797
DOI: 10.15584/iuseta

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO
35-959 Rzeszów, ul. prof. S. Pigonia 6, tel. 17 872 13 69, tel./faks 17 872 14 26
e-mail: wydaw@ur.edu.pl; <https://wydawnictwo.ur.edu.pl>
wydanie I; format B5; ark. wyd. 4,5; ark. druk. 4,5; zlec. red. 73/2023

Spis treści

Karol Bajda	
Procedural conditions for admitting evidence from the testimony of a crown witness in Polish criminal procedure	5
Szymon Gózdź	
Administracyjno-prawne aspekty przewozu malarskich dzieł sztuki w Polsce	19
Bartosz Jeżak	
Możliwość złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie samego siebie	29
Jan Olszewski	
Propozycje wzmacniania uczciwej konkurencji poprzez platformy konkurowania branżowego	35
Aleksandra Pelczar	
Wpływ nauki starożytnej Grecji na rozwój logiki	47
Tomasz Rakoczy	
Konieczność zastosowania kanonicznego zdarzenia utraty stanu duchownego dla wyrejestrowania osoby duchownej z ubezpieczeń społecznych. Głosa aprobująca do wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie – III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 21 sierpnia 2013 roku, III AUa 468/13	57

dr Karol Bajda

ORCID : 0000-0002-3199-8294

Instytut Nauk Prawnych

Uniwersytet Rzeszowski

Procedural conditions for admitting evidence from the testimony of a crown witness in Polish criminal procedure

Warunki procesowe dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego w polskiej procedurze karnej

Abstract

The procedural criminalistic institution of a crown witness is one of the most effective mechanisms for combating organized crime at the disposal of the justice system. The aim of this article is to analyse Article 3 of the Crown Witness Act, which presents a collection of obligatory and facultative conditions that a suspect must fulfil in the process of applying for the status of a crown witness. This provision can be seen as a complement to the definition in Article 2 of the aforementioned Act. In the text, the author discusses the issue of the content of statements made by the accused, who is seeking to obtain the status of a crown witness, as well as the mechanism that obliges them to provide testimony in court. Additionally, the facultative condition of the suspect's commitment to returning any financial benefits derived from the crime or fiscal offense and compensating for damages incurred as a result of its commission is explored. The considerations are based on available literature and current legislation. The author also refers to court rulings concerning the discussed provisions and the line of jurisprudence related to the assessment of testimony provided by a crown witness.

Keywords: Crown witness, evidence from the testimony of a crown witness, criteria for admitting evidence from the testimony of a crown witness, examination of the crown witness

Streszczenie

Procesowo kryminalistyczna instytucja świadka koronnego jest jednym z najskuteczniejszych mechanizmów przeciwdziałania przestępczości zorganizowanej jakimi dysponuje wymiar sprawiedliwości. Celem niniejszego artykułu jest analiza art. 3 ustawy o świadku koronnym, który stanowi zbiór warunków natury obligatoryjnej i fakultatywnej, które są obowiązkami podejrzanego w procesie ubiegania się o status świadka koronnego. Wskazany przepis stanowi niejako

dopełnienie definicji z art. 2 wskazanej ustawy. Autor omawia w tekście odpowiednio zagadnienie treści wyjaśnień oskarżonego, który ubiega się o nadanie statusu świadka koronnego i mechanizm jego zobowiązania do złożenia zeznań przed sądem, a także fakultatywny warunek zobowiązania się podejrzanego do zwrotu korzyści majątkowej odniesionej z przestępstwa lub przestępstwa skarbowego oraz naprawienia szkody powstałej w wyniku jego popełnienia. Rozważania oparte są o dostępną literaturę przedmiotu i aktualne ustawodawstwo. Autor wskazuje ponadto na orzeczenia sądów dotyczące komentowanych przepisów i linię orzeczniczą, która odnosi się do oceny zeznań świadka koronnego.

Słowa kluczowe: Świadek koronny, dowód z zeznań świadka koronnego, przesłanki dopuszczenia dowodu z zeznań świadka koronnego, przesłuchanie świadka koronnego

1. Introduction

The year 1989 marked the beginning of a period of political transformation in Poland. The ongoing societal changes, including mental shifts, and the previously unfamiliar free flow of capital, were among the reasons for the rise in criminal activity. Over time, petty crime started taking on organized forms, and the opening of borders often led to the evolution of criminal groups into international *consortia of organized crime*. The paralysis of law enforcement authorities, which were helpless in combating this new and gradually uncontrollable phenomenon using conventional operational methods, initiated a discussion on effectively combating this form of crime. Since 1991, cyclical meetings of experts on organized crime have been held. This eventually led to the establishment of the Bureau for Combating Organized Crime within the Main Police Headquarters in 1994. The debate over new and controversial methods of evidence gathering, primarily the admission of evidence from the testimony of a crown witness, intensified. However, extreme expert opinions shared the same goal – effectively combating organized crime. The culmination of efforts by legal scholars, law enforcement authorities, and parliamentarians was the introduction of the crown witness institution into criminal procedure in 1997. This instrument was already functioning efficiently in numerous European countries.

According to the Polish Language Dictionary - a crown witness - is the main and most important witness¹. This is a very general and imprecise yet accurate assertion. The crown witness is the "most important witness in criminal proceedings where they appear, as they provide information that leads to the punishment of perpetrators of crimes"². Of course, this refers to an extrajudicial, semantic

---

¹ *Słownik języka polskiego*, ed. M. Szymczak, t. I, Warszawa 1983, p. 1016.

² K. Bajda, *Prawno-kryminalistyczna problematyka chuligaństwa stadionowego*, Rzeszów 2020, p. 172.

understanding of a person fulfilling the indicated role. Within the framework of Polish criminal procedure, which is based on the principle of free evaluation of evidence, there are no inherently valid, most important, or less important pieces of evidence³.

2. Appropriate content of the defendant's explanations and commitment to testify before the court

To obtain the status of a crown witness, a suspect must meet specific procedural conditions outlined in the law. Article 3 of the Crown Witness Act outlines these conditions. This provision includes two mandatory conditions and one optional condition. Below, the content of the first paragraph of the aforementioned Act will be presented and analysed.

The first condition, contained in subsection "a" of Article 3, is the obligation to "provide the investigating authority with information that may contribute to the disclosure of the circumstances of the crime, the detection of other perpetrators, the revelation of further crimes, or their prevention"⁴. It is essential that this information is provided before the filing of the indictment with the court. This is the final deadline by which a potential crown witness can cooperate with the prosecuting authorities. This deadline has been designed to verify the credibility of the information provided by the potential witness before the indictment is sent to the court. It should be emphasized that the mere formulation of the indictment by the prosecutor does not hinder the submission of an application for the admission of evidence from the testimony of a crown witness. If such a situation were to occur and the court were to share the prosecutor's opinion regarding the admission of such evidence, then the prosecutor is obliged to draft a new indictment. Materials concerning the crown witness will be excluded from the new indictment and, after copies are made, will be placed in a separate procedure, which will then be suspended. The term specified in the first paragraph, "until the filing of the indictment," should be understood as the moment of submitting the indictment to the court⁵. Another reason for delineating this term is the intention for the potential crown witness to provide information before the clarification of the circumstances of the committed crimes during the main trial. This limits the formulation of an accusation rewarding remorseful criminals for insufficiently certain knowledge in the context of the possibility of leaking information about the case⁶.

---

³ See: Warsaw Court of Appeal Judgment of April 29th, 2005, case reference II AKa 90/05.

⁴ Journal of Laws 2016.1197 consolidated text.

⁵ B. Kurzępa, *Świadek koronny. Geneza instytucji. Komentarz do ustawy*, Toruń 2005, p. 112.

⁶ E. Kowalewska-Borys, *Świadek koronny w ujęciu dogmatycznym*, Kraków 2004, pp. 196–197.

The law does not limit the number of crown witnesses in a single criminal proceeding. Therefore, theoretically, there can be two or more candidates for crown witnesses. Such a case is undoubtedly possible, considering the benefits that come with obtaining the status of a crown witness. It should be stated that law enforcement authorities, when considering granting the status to suspects, should be guided by criteria of the usefulness of the information provided and the timing of its submission. It appears that a suspect who was the first to provide relevant information to law enforcement authorities should make use of the advantages gained from this status. Indeed, it is in the suspect's interest to provide the possessed information as quickly as possible. Another criterion should be the content of the information. Only the most comprehensive and truthful information can guarantee the status of a crown witness. However, a situation should not occur where a court allows two crown witnesses who provided the same information to participate in the trial. This highly controversial institution is granted legitimacy to operate solely in extraordinarily complex and evidentially difficult situations and only as the *ultima ratio*⁷. It is intended to be treated as a final measure and must not be abused⁸.

Article 3, paragraph 1 of the Crown Witness Act begins with the phrase "evidence may be admitted(...)"⁹. This means that both the prosecutor's decision regarding the submission of the application and the court's decision are optional. This also implies that the prosecuting authorities are not obligated to make decisions based on the suspect's and their defense attorney's requests. Their decision is entirely independent and should be determined solely by the usefulness of the provided information, procedural conditions, and substantive legal considerations¹⁰.

The transmission of information to law enforcement authorities is carried out in the form of explanations given by the suspect. The form of revealing the knowledge of a potential crown witness is through a written interrogation protocol. All non-procedural forms of interrogation, such as informal conversations or letters, do not constitute the transmission of information as defined in Article 3, paragraph 1, point 1 of the Crown Witness Act¹¹.

Turning to considerations about what the suspect should disclose to law enforcement authorities, we must begin by analysing the concept of "information"

---

⁷ *Ibidem*, p. 197.

⁸ P. Bortkiewicz, *Ocena etyczna nadzwyczajnych instrumentów władzy państwowej w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej ze szczególnym uwzględnieniem instytucji świadka koronnego* [in:] *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny. Terroryzm. W ujęciu praktycznym*, red. E.W. Pływaczewski, Kraków 2005, p. 166.

⁹ Journal of Laws 2016.1197 consolidated text.

¹⁰ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, *op.cit.*, p. 112–113.

¹¹ E. Kowalewska-Borys, *Świadek koronny...*, *op.cit.*, p. 197.

in the context of the Crown Witness Act. Under this term, there are four types of information. These types of information can contribute to the disclosure of the circumstances of the crime, the detection of other perpetrators, the revelation of further crimes, or their prevention. This expression mandates the conveyance of knowledge about facts that are known to the offender, and this knowledge must not be partially known to law enforcement authorities.

The first assumption is the disclosure of information about the circumstances of the crime. The Court of Appeal in Warsaw, in its judgment of December 13th, 1999, stated that "the obligation to disclose essential circumstances of the crime refers to the known circumstances of the perpetrator's commission of the act, which are significant for the case's resolution. These circumstances include not only those that are part of the statutory elements of the crime but also those that, for example, indicate the mode of operation or the type and extent of the damage caused (...). The obligation to disclose essential circumstances of committing a crime must be fulfilled by the perpetrator in a complete manner, which means that they should disclose all known circumstances concerning both themselves and other co-perpetrators"¹². The aim of this assumption is to reveal all possible facts related to the crime. It particularly concerns the circumstances of the time of committing the act, its place, and the manner in which the actions were carried out. The provided facts must assist law enforcement authorities in determining the course of the alleged crime attributed to the suspect. This refers to information that is important from the point of view of the evidentiary process. These do not have to be pieces of information that precisely describe all the circumstances of the event. Such a requirement would be impossible to fulfil, as observations of criminal groups and associations show that their members do not know all the details of the criminal undertaking. The suspect only needs to disclose everything they know¹³.

The second aim is to disclose the remaining perpetrators of the crime. A potential crown witness must reveal information about at least one of the other perpetrators. Revealing all participants in a criminal group or association is unlikely, which is also due to the nature of these organizations. Individuals from whom crown witnesses originate do not know all the criminals operating within these groups. It should be stated that the condition is not fulfilled by a suspect who possesses information about several individuals but discloses only a portion of them. By disclosing individuals, it should be understood not only as revealing their personal data but also providing information that indicates their involvement in

---

¹² Warsaw Court of Appeal Judgment of December 13th, 1999, case reference II AKa 326/99.

¹³ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, *op.cit.*, p. 114.

the crime. Pursuant to the second assumption, efforts should be made to uncover not only the remaining accomplices but all individuals connected to the committed crime. This particularly concerns the organizers of criminal activities who are at the top of the criminal hierarchy. The information provided by a potential crown witness is crucial because, in most cases, accomplices are unknown, and there is a lack of sufficient evidence to suspect a specific individual or individuals¹⁴. The information provided by the suspect that could contribute to the disclosure of the remaining perpetrators undergoes verification. If the facts mentioned find confirmation in other evidence, the prosecutor submits a request to the court for the admission of evidence from the testimony of a crown witness¹⁵. The credibility of the crown witness's testimony was also addressed by the Supreme Court in its resolution of April 4th, 2013: "The fact that the testimony of a crown witness constitutes the sole incriminating evidence does not disqualify it as a source of evidence or its testimony as a means of evidence, which testimony is subject to evaluation like any other evidence and is assessed on general principles"¹⁶. It should be emphasized that only the truthfulness of the witness guarantees the maintenance of their status as a crown witness¹⁷, which makes a pragmatic witness strive to reconstruct events in accordance with their actual course.

The third of the conditions mentioned in Article 3, paragraph 1, point 1 of the Crown Witness Act is the disclosure of information regarding further crimes. This applies to criminal acts at any stage. The information disclosed by a potential crown witness is detached from the crime they are charged with. In the discussed case, the perpetrator has an obligation to provide information about committing acts that were not the subject of the ongoing pre-trial proceedings against them. The crimes in question include not only offenses under Article 1 of the Crown Witness Act but also offenses defined in non-codified provisions. It is important to note that these crimes do not need to be committed within an organized criminal group or association. The conveyed information does not have to indicate perpetrators or constitute evidence. They only need to "contribute" to the disclosure of further crimes. The grammatical interpretation of this provision points to two or more crimes disclosed by the defendant. However, it should be recognized that in the case of disclosing a serious crime, this condition will be fulfilled, and there are no obstacles to applying for the status of a crown witness. All provided information must be verified under Article 307 of the Code of Criminal Procedure, except for those whose commission raises no doubts¹⁸.

---

¹⁴ E. Kowalewska-Borys, *Świadek koronny...*, *op.cit.*, p. 200.

¹⁵ B. Kurzępa, *Świadek koronny w polskim...*, *op.cit.*, p. 35.

¹⁶ Supreme Court Judgement of April 4th, 2013, case reference II KK 67/13.

¹⁷ Warsaw Court of Appeal Judgment of February 4th, 2015, case reference II AKa 405/14.

¹⁸ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, *op.cit.*, pp. 115–116.

The fourth condition, as mentioned, is the transmission of information that could prevent further crimes. In this case, there is a problem with verifying the facts disclosed by the offender. The basis for granting the status of a crown witness certainly cannot be solely information about crimes that, according to the potential crown witness, will occur in the distant future. This is because verifying such information is impossible, and it cannot be determined whether such explanations are useful for law enforcement authorities. The condition of providing information that can prevent further crimes will undoubtedly be met by conveying information about the planned date of the crime, hidden tools, or means of transportation. It should be noted that verifying what the accused is saying is possible when preparations for a new crime are significantly advanced. In the case of this condition, law enforcement authorities must approach the suspect's explanations with great caution, as the conveyed information may be untrue, and the purpose of conveying it may be solely to obtain the status of a crown witness¹⁹.

The legislator expanded²⁰ Article 3 of the Crown Witness Act with two additional conditions that a suspect must fulfil to apply for the status of a crown witness. Subpoint "b" in the first paragraph states: "disclosed their own property and the known property of the other perpetrators of the crime or fiscal offense referred to in Article 1"²¹. This change should be approved as it will contribute to a comprehensive analysis of the financial situation of all perpetrators of the crimes mentioned in Article 1. It will allow for more effective prosecution. Imposing the obligation to provide the specified information by a potential crown witness will also assist in verifying their explanation in terms of truthfulness. The obtained financial benefits from the committed crimes may have a proportional reflection in the size of the property of the perpetrator and the other criminals, which undoubtedly facilitates the justice system's decisions regarding granting the status of a crown witness to a repentant criminal. Therefore, the suspect is obliged to disclose their property. If they also possess information about the property of the other perpetrators, they must also share it with law enforcement authorities. Concealing, even partially, known facts mentioned in subpoint "b" results in the loss of the opportunity to obtain the status of a crown witness.

A sufficient condition for recognizing that the conditions mentioned in Article 3, paragraph 1, point 1 of the Crown Witness Act have been fulfilled will be providing the prosecuting authority with information that fulfils at least one condition

---

¹⁹ *Ibidem*, p. 116–117.

²⁰ Article 3, paragraph 1, amended by Article 1, point 2 of the Act of July 22nd, 2006 (Journal of Laws 2006.149.1078), amending the aforementioned Act with effect from August 31st, 2006.

²¹ Journal of Laws 2016.1197 consolidated text.

from the conditions specified in subpoint "a" and at least one from those specified in subpoint "b". However, this only fulfils one of the mandatory obligations of a perpetrator seeking the status of a crown witness. The second one is the commitment of the suspect to provide comprehensive testimony before the court²².

In summary, the first point of the first paragraph of Article 3 of the Act should be understood as stating that the conveyed information (its scope) is intended to enable law enforcement authorities to achieve the goals set forth in the analysed article. This is therefore a functional criterion. Furthermore, the law does not require the conveyed information to be voluntary, and it does not take into account the motive for cooperating with law enforcement authorities²³.

Another obligatory condition that a suspect must meet when applying for the status of a crown witness is the commitment to provide exhaustive testimony before the court (Article 3, paragraph 1, point 2). Their testimony must, of course, be truthful, as indicated in Article 10, paragraph 1, point 1 of the Act. The witness's testimony must be detailed and cannot be limited solely to the circumstances of their own crime. The evidentiary value of crown witness testimony was widely debated in legal doctrine. According to Polish criminal procedural law, a crown witness provides evidentiary statements, which *de facto* are explanations of a special kind; essentially, they are accusations²⁴. There have also been voices in accordance with which the testimonies of a crown witness should be considered unreliable *a priori*²⁵. The Supreme Court was also sceptical about what a co-perpetrator says, stating in a judgment: "The evaluation of the credibility of an accusation requires special caution from the court, as an accusation is not full-value evidence, unless it is clear and consistent, and furthermore confirmed by other direct or indirect evidence, with the personality of the accuser also not being irrelevant. The truth of an accusation can also be questioned due

---

²² B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, *op.cit.*, p. 117.

²³ E. Kowalewska-Borys, *Świadek koronny...*, *op.cit.*, p. 201–202.

²⁴ *Ibidem*, p. 203.

²⁵ See wider: S. Owczarski, *Świadek koronny – uwagi krytyczne*, *Przeegląd Sądowy* 1993, no. 11–12; For a broader and comparative view on the assessment of statements by a crown witness, please see and compare further: Warsaw Court of Appeal Judgement of October 29th, 2018, case reference II AKa 324/18; Warsaw Court of Appeal Judgment of November 16th, 2016, case reference II AKa 148/16; Lublin Court of Appeal Judgment of July 7th, 2015, case reference II AKa 57/15; Wrocław Court of Appeal Judgment of May 20th, 2015, case reference II AKa 112/15; Warsaw Court of Appeal Judgment of April 19th, 2012, case reference II AKa 17/12; Decision of the Supreme Court of February 2nd, 2009, case reference II KK 224/08; Supreme Court Judgment of April 3rd, 2006, case reference II KK 20/05; Katowice Court of Appeal Judgment of December 16th, 2004, case reference II AKa 223/04; Warsaw Court of Appeal Judgment of March 31st, 2004, case reference II AKa 49/04; Warsaw Court of Appeal Judgment of September 19th, 2012, case reference II AKa 218/12.

to the personal interest of the accuser, aiming, for example, to shift blame onto another person or even to reduce their own guilt"²⁶. The Supreme Court also defined the term "accusation". "The concept of an 'accusation', functioning in colloquial language as a synonym for false accusation, i.e., intentionally false, groundless ascription of a specific, reprehensible behaviour to someone that did not actually occur, cannot be equated with the concept of explaining negative facts unfavourable to someone by revealing facts that are, at the same time, true"²⁷. Taking into account the opinion of the Supreme Court, it should be stated that one should not *a priori* challenge what a crown witness says in court. However, one must approach their testimony with the utmost diligence, analysing every word they utter. When assessing "accusations", one should be guided by knowledge, life experience, and the principles of logical thinking²⁸. In another decision, the Supreme Court states: "The accusation by a co-defendant can be considered full-value evidence only if, in the context of specific findings, it is not inconsistent with other evidence, and above all, does not present various versions of the same event. When assessing evidence from an accusation, the principle of not unlimited trust should apply, but the principle of distrust until the content of the accusation has been corroborated under Article 3, paragraph 1 of the Code of Criminal Procedure (currently Article 4 of the Code of Criminal Procedure). The mere fact that an explanation incriminating another person was given by a co-defendant does not prove that the circumstances and facts contained in it actually occurred, but it is merely information about facts requiring confirmation or exclusion by means provided for in procedural law"²⁹.

It should be noted that according to the judgment of the Court of Appeal in Poznań of June 2nd, 2021: "The mere fact that a conviction is based on the testimony of only one witness, even in a situation where the accused does not admit guilt, by itself cannot be the basis for an accusation of making incorrect or arbitrary factual findings in the case. There is no evidentiary rule that would justify the view that the testimony of a single witness is an insufficient basis for conviction, regardless of the role the witness holds, their social status, or whether they benefit from any special procedural rights (such as a crown witness, a so-called minor crown witness, or an incognito witness). However, case law accepts that this kind of 'sole' evidence cannot be in contradiction with other evidence that may not have decisive relevance to criminal liability issues, but still forms the basis for making

---

²⁶ Supreme Court Judgement of October 11th, 1977, case reference VI KRN 235/77.

²⁷ Supreme Court Judgement of January 8th, 1988, case reference IV KR 175/87.

²⁸ See wider: A. Lach, *Instytucja świadka koronnego w prawie angielskim z uwzględnieniem rozwiązań polskich*, „Przegląd Policyjny” 2002, No. 1, pp. 94-95.

²⁹ Decision of the Supreme Court of March 3rd, 1994, case reference II KRN 8/94.

or verifying factual findings relating to specific aspects of the event"³⁰. Therefore, it is not possible to *a priori* question or reject the content of crown witness statements. As highlighted in the 2008 judgment of the Court of Appeal: "(...) Of course, it cannot be ruled out that individuals who have obtained the status of this witness may treat their statements instrumentally, but it is also not possible to formulate a general command of distrust towards them solely because they testify in a specific procedural situation and benefit from disclosing their own and others' criminal activities"³¹.

It should be emphasized that the court appoints a crown witness during the course of preparatory proceedings for the entire criminal procedure in a given case. The preparatory proceedings in which the witness is appointed are ongoing and may encompass prohibited acts other than those which the prosecutor was investigating at the time the court decided on the crown witness. Article 3, paragraph 1, point 1 of the Crown Witness Act does not imply that a person granted the status should merely reiterate their previous explanations. The scope of conducted hearings is also not limited to these sole explanations³².

The assessment of the credibility of a crown witness's testimony may benefit from the procedural-criminalistic activity of confrontation. However, it does not have an obligatory character. The authority conducting the proceedings, while considering the circumstances of the case each time, assesses the appropriateness of its implementation³³.

For the conversion of procedural roles to take place in the form of a change in the accused's position to that of a witness, the discussed conditions must be fulfilled. It is crucial for these conditions to be fulfilled collectively.

3. The optional condition of the suspect's obligation to return the material benefit gained from the offense or fiscal offense, as well as to compensate for the damage caused as a result of its commission

The obligation of the suspect to return the material benefit obtained from the offense or fiscal offense and to remedy the resulting damage belongs to the substantive conditions for obtaining the status of a crown witness. However, the obligations listed in Article 3, paragraph 2 of the Crown Witness Act are of an optional

---

³⁰ Poznań Court of Appeal Judgement of June 2nd, 2021, case reference II AKa 48/21 in connection with the Supreme Court Judgement of January 11th, 1996, case reference II KRN 178/95.

³¹ Krakow Court of Appeal Judgement of October 27th, 2008, case reference II AKa 102/08.

³² Decision of the Supreme Court of May 11th, 2006, case reference V KK 447/05.

³³ Warsaw Court of Appeal Judgement of December 13th, 2017, case reference II AKa 242/17.

nature. This may be due to the fact that crown witnesses are predominantly low-level criminals within the hierarchy of a group or criminal organization. Making the grant of crown witness status dependent on the return of the material benefit gained from the offense and the compensation for the damage caused would likely lead to a drastic reduction in the number of crown witnesses and render the institution ineffective. Therefore, the decision to impose this obligation on a crown witness should be preceded by an examination of its justification and the practical feasibility of compliance by law enforcement authorities, tax administration, and local authorities. As part of the verification process, the relevant authorities should assess the financial situation of the suspect, disclose significant components of their assets, and investigate the source of these assets. It is important to trace the suspect's banking transactions during the period covered by the allegations. If the gathered evidence indicates that the suspect gained a material benefit from the committed offense, they should be obliged to return it in full³⁴. Tomasz Grzegorzcyk expressed the opinion that "if the suspect obtained a benefit or caused damage, such a condition should always be imposed; the perpetrator cannot derive material benefits from the offense, even if they are not sentenced due to their contribution to the elimination of the group (association) in which they operated"³⁵. However, the primary consideration should be whether such restitution is realistic and will not lead to the prosecutor suspending proceedings under Article 10, paragraph 4³⁶. It must be acknowledged that when the prosecutor applies for crown witness status and the court issues a ruling on admitting evidence from the crown witness's testimony (Article 5), they must be aware of the extent of the material benefits gained by the suspect from the committed offense and the scope of the damage caused by it. Otherwise, burdening the suspect with the obligation under Article 3, paragraph 2 of the Act would be unjustified³⁷.

The conjunction "and" used in the second paragraph indicates the obligation of the suspect to collectively fulfil the mentioned conditions. In a situation where the suspect did not gain any material benefit but only caused damage, their obligation is limited solely to compensation for that damage. The decision

---

³⁴ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, *op.cit.*, p. 121.

³⁵ T. Grzegorzcyk, *Komentarz do ustawy o świadku koronnym*, [in:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. III, Kraków 2003, LEX.

³⁶ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, *op.cit.*, p. 121; The risk of reopening the proceedings on this basis also existed under the amended Article 11, paragraph 2 of the Act, modified by Article 1, point 10 of the Act of July 22nd, 2006 (Journal of Laws 2006.149.1078), amending the aforementioned Act as of August 31st, 2006.

³⁷ B. Nita, *Instytucja świadka koronnego a dochodzenie roszczeń cywilnych przez pokrzywdzonego przestępstwem*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2002, No. 2, pp. 185–194.

to impose these obligations as mentioned solely rests with the procedural authorities. This means that the prosecutor and the court do not require the suspect's consent to impose these obligations. The suspect does not have any means of appeal regarding the imposition or non-imposition of the obligations under Article 3, paragraph 2 of the Act³⁸.

The obligation mentioned in the second paragraph of Article 3 serves primarily to secure the rights of the victim. The absence of this optional obligation would have significant consequences for the victim. They would not be able to pursue property claims arising from offenses committed against a crown witness in a criminal trial³⁹. The issue of pursuing civil claims was extensively discussed in doctrine. Stanisław Waltoś stated that the immunity of a crown witness can never extend to the realm of civil law⁴⁰. Thus, the protection of the rights of the victim prompted the introduction of the provision in the second paragraph of the Crown Witness Act. Adding this provision through the 2006 amendment to the Act was a reflection of reinforcing the compensatory function of criminal law⁴¹.

In certain, particularly justified cases, it should be considered *de lege ferenda* to link the granting of crown witness status to the perpetrator's restitution for the harm caused, in the form of compensation. This indicated compensation, which applies to personal injuries, would express justice both in direct and societal dimensions⁴².

4. Conclusion

The procedural institution of a crown witness is a pragmatic solution that has been proposed by the legislator to aid in combating organized crime. Simultaneously, it remains ethically controversial, as it allows the offender to evade criminal responsibility or at the very least significantly mitigate the impending punishment⁴³. The analysed provision, Article 3 of the Crown Witness Act, supplements the

³⁸ B. Kurzępa, *Świadek koronny...*, *op.cit.*, p. 122.

³⁹ E. Kowalewska-Borys, *Świadek koronny...*, *op.cit.*, p. 211.

⁴⁰ S. Waltoś, *Świadek koronny-obrzeża odpowiedzialności karnej*, Państwo i Prawo 1993, No. 2, p. 25.

⁴¹ See: A. Ważny, A. Kiełtyka, B. Kurzępa, *Ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, Pub. LexisNexis, Warszawa 2013; E.W. Pływaczewski, *Świadek koronny jako instrument zwalczania przestępczości zorganizowanej*, „Prokuratura i Prawo” 2010, No. 7–8, p. 101.

⁴² P. Gąska, *Historia instytucji świadka koronnego oraz współczesne problemy jej stosowania* [in:] *Prawo karne na rozdrożu: współczesne tendencje i kierunki zmian*, ed. P. Góralski, Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Warszawa 2021, p. 217.

⁴³ Warsaw Court of Appeal Judgement of February 27, 2023, case reference I ACa 704/22.

definition of a crown witness and allows for the introduction of evidence from their testimony into criminal proceedings. The expansion of the initial version of the provision to include the obligation to disclose the crown witness's assets and provide information about the assets of other members of the criminal group reflects the legislator's concern for the compensatory function of the law and fulfils the demands of doctrine and practice. The final determination of whether the perpetrator fulfilled their sworn commitment and whether their account was exhaustive boils down to confirming that the information they provided indeed contributed in a tangible way to disclosing the circumstances of the crime, identifying additional perpetrators, and potentially uncovering further offenses or preventing them. Another point to emphasize is that the crown witness did not intentionally give false testimony or deliberately conceal the truth⁴⁴. It should be noted that the written protocol serves as the form of disclosing the knowledge of the crown witness candidate.

Progress affects all aspects of life, including the realm of criminal activity. Despite technological advancements, obtaining evidence is not always feasible because the criminal world, particularly in organized form, capitalizes on benefits similar to those enjoyed by law enforcement. This often hampers the effective pursuit of serious offenders. Similarly, the tactic of acquiring personal sources of evidence is paralyzed due to the prevalent sense of threat from the criminal world, both among witnesses and victims. As a result, the law enforcement authorities are deprived of essential testimonies⁴⁵. The procedural institution of a crown witness, being an effective tool in combating the most serious forms of crime, also in terms of admitting evidence from their testimony, requires continuous monitoring and adjustment to the dynamics of social and procedural processes.

Bibliography

- Bajda K., *Prawno-kryminalistyczna problematyka chuligaństwa stadionowego*, Rzeszów 2020.
- Bortkiewicz P., *Ocena etyczna nadzwyczajnych instrumentów władzy państwowej w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej ze szczególnym uwzględnieniem instytucji świadka koronnego*, [in:] *Przestępczość zorganizowana. Świadek koronny. Terroryzm. W ujęciu praktycznym*, ed. E.W. Pływaczewski, Kraków 2005.
- Grzegorzczak T., *Komentarz do ustawy o świadku koronnym*, [in:] *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, wyd. III, Kraków 2003.
- Gąska P., *Historia instytucji świadka koronnego oraz współczesne problemy jej stosowania*, [in:] *Prawo karne na rozdrożu: współczesne tendencje i kierunki zmian*, ed. P. Góralski, Instytut Wydawniczy EuroPrawo, Warszawa 2021.

---

⁴⁴ A. Ważny, A. Kiełtyka, B. Kurzępa, *Ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, Pub. LexisNexis, Warszawa 2013.

⁴⁵ B. Hołyst, *Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2004, p. 1244.

- Holyst B., *Psychologia kryminalistyczna*, Warszawa 2004.
- Kowalewska-Borys E., *Świadek koronny w ujęciu dogmatycznym*, Kraków 2004.
- Kurzępa B., *Świadek koronny. Geneza instytucji. Komentarz do ustawy*, Toruń 2005.
- Lach A., *Instytucja świadka koronnego w prawie angielskim z uwzględnieniem rozwiązań polskich*, „Przegląd Policyjny” 2002, No. 1.
- Nita B., *Instytucja świadka koronnego a dochodzenie roszczeń cywilnych przez pokrzywdzonego przestępstwem*, „Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych” 2002, No. 2.
- Owczarski S., *Świadek koronny – uwagi krytyczne*, „Przegląd Sądowy” 1993, No. 11–12.
- Pływaczewski E.W., *Świadek koronny jako instrument zwalczania przestępczości zorganizowanej*, „Prokuratura i Prawo” 2010, No. 7–8.
- Słownik języka polskiego*, ed. M. Szymczak, t. I, Warszawa 1983.
- Waltoś S., *Świadek koronny-obręcza odpowiedzialności karnej*, „Państwo i Prawo” 1993, No. 2.
- Ważny A., Kiełtyka A., Kurzępa B., *Ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, Publ. LexisNexis, Warszawa 2013.

Legal Acts

- Act of 25 June 1997 on the Crown Witness, Journal of Laws 2016.1197 consolidated text
- Act of 22 July 2006 amending the Crown Witness Act, and the Act on the Protection of Classified Information, Journal of Laws 2006.149.1078

Case Law

- Supreme Court Judgment of October 11, 1977, case reference VI KRN 235/77
- Supreme Court Judgment of January 8, 1988, case reference IV KR 175/87
- Supreme Court Judgment of January 11, 1996, case reference II KRN 178/95
- Supreme Court Judgment of April 3, 2006, case reference II KK 20/05
- Warsaw Court of Appeal Judgment of December 13, 1999, case reference II AKa 326/99
- Warsaw Court of Appeal Judgment of March 31, 2004, case reference II AKa 49/04
- Katowice Court of Appeal Judgment of December 16, 2004, case reference II AKa 223/04
- Warsaw Court of Appeal Judgment of April 29, 2005, case reference II AKa 90/05
- Krakow Court of Appeal Judgment of October 27, 2008, case reference II AKa 102/08
- Warsaw Court of Appeal Judgment of April 19, 2012, case reference II AKa 17/12
- Warsaw Court of Appeal Judgment of September 19, 2012, case reference II AKa 218/12
- Warsaw Court of Appeal Judgment of February 4, 2015, case reference II AKa 405/14
- Wrocław Court of Appeal Judgment of May 20, 2015, case reference II AKa 112/15
- Lublin Court of Appeal Judgment of July 7, 2015, case reference II AKa 57/15
- Warsaw Court of Appeal Judgment of November 16, 2016, case reference II AKa 148/16
- Warsaw Court of Appeal Judgment of December 13, 2017, case reference II AKa 242/17
- Warsaw Court of Appeal Judgment of October 29, 2018, case reference II AKa 324/18
- Poznań Court of Appeal Judgment of June 2, 2021, case reference II AKa 48/21
- Warsaw Court of Appeal Judgment of February 27, 2023, case reference I ACa 704/22
- Supreme Court Decision of March 3, 1994, case reference II KRN 8/94
- Supreme Court Decision of May 11, 2006, case reference V KK 447/05
- Supreme Court Decision of February 2, 2009, case reference II KK 224/08
- Supreme Court Decision of April 4, 2013, case reference II KK 67/13

mgr Szymon Góźdz

ORCID: 0000-0002-2515-0262

Instytut Filozofii

Uniwersytet Rzeszowski

Administracyjno-prawne aspekty przewozu malarzskich dzieł sztuki w Polsce

Administrative and legal aspects carriage of painted works of art in Poland

Abstract

This article states cross-sectional review of selected related issues with the process of carriage painted works of art in Poland, with particular emphasis on administrative and legal aspects, as a whole organizing a number of practical activities related to the logistics of the transport process.

Keywords: work of art, painting, carriage, agreement, legal regulations.

Streszczenie

Niniejszy artykuł stanowi przekrojowy przegląd wybranych zagadnień związanych z procesem przewozu malarzskich dzieł sztuki w Polsce, ze szczególnym uwzględnieniem aspektów administracyjno-prawnych, niejako całościowo organizujących szereg czynności praktycznych związanych z logistyką procesu transportowego.

Słowa kluczowe: dzieło sztuki, malarstwo, przewóz, umowa, regulacje prawne.

1. Wstęp

Nie ulega wątpliwości, że na przestrzeni ostatnich kilkudziesięciu lat – szczególnie wobec okcydentalizacji będącej następstwem przemian ustrojowych po 1989 roku i pełnoprawnego przystąpieniu do Unii Europejskiej w 2004 roku – szeroko rozumiany „rynek sztuki” w Polsce uległ daleko idącym przemianom. Zarówno w instytucjonalnym, jak i pozainstytucjonalnym obiegu nastąpiła swoista reorganizacja statusu dzieła sztuki. Jednocześnie dokonał się wysoce wyspe-

cjalizowany rozwój uprzednio niepraktykowanych bądź marginalizowanych praktyk i usług związanych z profesjonalnym obiegiem oraz obrotem dzieł sztuki; spośród których sytuuje się właśnie szeroko rozumiany transport (naziemny, lotniczy, morski) oraz wpisujący się w jego ramy, najbardziej spopularyzowany w Polsce drogowy przewóz dzieł.

Złożony, administracyjno-logistyczny proces obejmujący wiele działań przygotowawczych, realizacyjnych oraz sprawozdawczych; określających sposoby, metody, procedury, narzędzia oraz zakres czynności i odpowiedzialności uczestniczących w nim osób. Okazuje się bowiem, że przewóz dzieł sztuki – ze względu na specyfikę transportowanego ładunku – znacząco rozszerza się i komplikuje względem „standardowych” procedur transportowych¹; zaś zdecydowana większość regulacji prawnych dotyczących zasad przewozów, pakowania i zabezpieczania dzieł sztuki będących własnością Państwa Polskiego ma zastosowanie wobec osób i podmiotów prywatnych².

Próba zaś podjęcia kwestii administracyjno-prawnego zaplecza przewozu dzieł sztuki w oparciu o obiekty malarskie wynika nie tylko z ich znacznego (największego) udziału w tym segmencie „rynku sztuki” w Polsce³, ale rzuca nieco więcej światła na pewne administracyjno-prawne niuanse i kwestie cokolwiek problematyczne.

2. Przedmiotowy status malarskiego dzieła sztuki wobec przepisów prawa

Pomijając niejako z konieczności, szeroką i nierozstrzygniętą dotychczas interdyscyplinarną dyskusję dotyczącą statusu i precyzyjnej definicji dzieła sztuki; na potrzeby podejmowanej w niniejszym opracowaniu problematyki przyjmuje się, że mianem tym określane będzie każdorazowo partykularny, a zarazem intencjonalny wytwór aktywności ludzkiej, klasyfikowanej w obrębie dziedziny

---

¹ „Liczba osób zaangażowanych w przygotowanie obiektu muzealnego do podróży zwiększa się o konserwatorów sztuki, kurierów i konwojentów. Ilość zabezpieczeń przed niekorzystnymi warunkami panującymi w pojeździe, skutkami manipulacji obiektów podczas załadunku i rozładunku, jak i przed kradzieżą czy atakami wandalizmu znacznie przewyższa ochronę przeciętnego transportu. A. Simsak, *Analiza procesu transportowego dzieł sztuki na podstawie Muzeum Narodowego w Krakowie*, Praca dyplomowa magisterska pod kierunkiem dr inż. W. Parkitnego, Politechnika Krakowska, Kraków 2009, s. 5.

² *Ibidem*.

³ Zob. J. Miliszewicz, *Polski rynek sztuki zaskoczył największych optymistów. Wielki wzrost cen i ruchu*, źródło: <https://pieniadze.rp.pl/sztuka/art32677801-polski-rynek-sztuki-zaskoczył-największych-optymistów-wielki-wzrost-cen-i-ruchu> (dostęp: 15.08.2023 r.).

sztuk pięknych (konkretnie – sztuk plastycznych), którego konstrukcja formalna, tworzywo oraz technika wykonania, pozwalają na przyporządkowanie go w poczet konkretnej dyscypliny, tj. architektury, rzeźby, malarstwa, grafiki, rzemiosła artystycznego i sztuki współczesnej⁴.

Jednocześnie, jak trafnie stwierdza P. Górecki – „niemożliwym i niepożrebym jest formułowanie zarówno realnej, jak i nominalnej definicji ogólniej dzieła sztuki. [...] Dzieła sztuki nie są wyabstrahowane od otaczającej je rzeczywistości i wraz z jej transformacjami pewne desygnaty wypadną spod jej denotacji, pewne natomiast zostaną dodane”⁵.

Nie zmienia to jednak faktu, że wysoce wskazane staje się dążenie do możliwie precyzyjnej konkretyzacji przedmiotowego zasobu pojęcia, w czym pomocnym okazać się może ww. klasyfikacja ze względu na *differentia specifica* konkretnej dyscypliny sztuk plastycznych. Malarskie dzieło sztuki jawić się będzie zatem jako partykularny, materialny artefakt przynależny bodaj najważniejszej dziedzinie sztuk plastycznych w nowożytnej kulturze europejskiej; cechujący się z zasady dwuwymiarową perspektywą, której materialno-strukturalna organizacja opiera się na intencjonalnym operowaniu takimi mediami malarskimi jak kreska, kolor, plama barwna na płaskim, wyodrębnionym podłożu⁶. Tak też, w szerokiej chronologicznie rozciągłości oraz bogatej technologicznie różnorodności, obiekty malarskie – przede wszystkim ze względu na ich destynację oraz skalę – zaklasyfikowane zostaną jako malarstwo sztalugowe bądź tablicowe, monumentalne (ściśle związane z architekturą), książkowe, miniaturowe, iluminatorskie (w tym stosunkowo rzadko spotykaną współcześnie chryzografię)⁷.

Oczywiście istotnym kryterium dookreślającym malarski status dzieła sztuki są „subkategorialne” dystynkcje przynależne poszczególnym technikom malarskim oraz poziomowi warsztatowej biegłości w ich zastosowaniu. Tak też wyróżnić można chociażby malarstwo olejne, akwarelowe, temperowe, gwasz, pastel, enkaustykę, fresk, *secco*, stereochromię, mozaikę, witraż czy graffito⁸.

Z powyższego opisu, mimo jego pobieżności, ujawnia się wysoce złożony, rozległy i wieloznaczny zakres pojęcia malarskiego dzieła sztuki. Polskie prawodawstwo zdaje się nie być wobec niego równie komplementarne. Można by zaryzykować hipotezę, że przedmiotowy status malarskiego dzieła sztuki *implicite*

⁴ Zob. *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, red. K. Kubalska-Sulkiewicz, M. Bielska-Łach, A. Manteuffel-Szarota, Warszawa 2006, s. IV–V. Por. M. Korzeniowska-Marciniak, *Międzynarodowy rynek dzieł sztuki*, Kraków 2001, s.17–21.

⁵ P. Górecki, *Definicja pojęcia „dzieło sztuki” i jej przydatność w stosunkach ubezpieczeniowych*, „Zeszyty Prawnicze” 2015, nr 15.4, s. 54.

⁶ Zob. *Słownik terminologiczny...*, *op.cit.*, s. 246.

⁷ *Ibidem*, s. 158, 260.

⁸ *Ibidem*, s. 246, 7, 11, 103, 124,143, 267, 286, 304, 378, 389, 414, 441.

wpisany jest w pojęcie dzieła sztuki jako takiego, zaś aproksymatywne w tej materii przepisy prawa (zwłaszcza administracyjnego, podatkowego i cywilnego)⁹ jakkolwiek nie wykluczając kategorialnych dystynkcji poszczególnych dyscyplin sztuk plastycznych, bądź to uwsplniają je czyniąc analogicznymi lub tożsamymi, bądź zupełnie przeciwnie – konkretyzują wedle prawideł relewancji, jak w przypadku kwestii dotyczących praw autorskich, ochrony ubezpieczeniowej bądź sprzedaży konkretnych obiektów¹⁰.

Jednocześnie, na gruncie prawnym (malarskie) dzieło sztuki, występuje pośród pojęć przynajmniej w części znaczeniowo zbieżnych; nierzadko przenikających się i w tym zakresie problematycznych, tj. „utwór”, „falsyfikat”, „zabytek”, „antyki”, „przedmiot kolekcjonerski”, „muzealia”; głównie w kontekście jego zabezpieczenia jako dobra o szczególnym znaczeniu dla danej zbiorowości bądź światowego dziedzictwa kultury¹¹ oraz problematyki związanej z jego obiegiem bądź obrotem właściwymi wobec niego majątkowymi prawami autorskimi¹².

Jednak, jak podaje P. Górecki: „w odniesieniu do całego systemu prawa nie sformułowano wspólnej definicji dzieła sztuki. Do «dzieł sztuki» odnosi się ustawa o podatku od towarów i usług w art. 120. Wymienia ona wyczerpująco konkretne rodzaje przedmiotów (m.in. sztychy, obrazy, gobeliny) stanowiące dzieła sztuki na potrzeby tej ustawy i oprócz nich wyszczególnia inne «spokrewnione» kategorie, tj. przedmioty kolekcjonerskie oraz antyki. Artykuł 120 powyższej ustawy stanowi jednak *in principio*, iż definicje te zostały stworzone «na potrzeby stosowania niniejszego rozdziału» (czyli rozdziału 4. ustawy o podatku od towarów i usług), wskazuje więc on zakres bezpośredniego stosowania definicji i jej cel. Co za tym idzie powyższa definicja nie będzie mogła być bezpośrednio stosowana w przypadku innych zdarzeń, niż te w niej wskazane”¹³.

3. Zabezpieczenie i regulacje prawne dotyczące przewozu obiektów malarskich

Każda operacja transportowa (w tym przewóz) malarskich dzieł sztuki poprzedzona być musi pisemną umową pomiędzy stronami (przekazującą oraz

⁹ Zob. P. Górecki, *Definicja pojęcia...*, *op.cit.*, s. 51.

¹⁰ *Ibidem*, s. 52. Por. J. Barta, R. Markiewicz, *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2021, s. 23–28.

¹¹ Szerzej na ten temat: N.M. Tończyk, *Ochrona zabytkowych dzieł sztuki – zarys problematyki prawnej*, „*Studia Iuridica Toruniensia*” 2017, t. XXI, s. 305–322.

¹² Szerzej na ten temat: E. Traple, *Umowy o eksploatację utworów w prawie polskim*, Warszawa 2010, s. 15–23.

¹³ P. Górecki, *Definicja pojęcia...*, *op.cit.*, s. 56.

odbierającą), zgodną z przepisami prawa zawartymi w ustawie z dnia 21 listopada 1996r. o muzeach¹⁴, art. 2, ust. 8; zawierającą szczegółowe warunki, na jakich dane dzieło sztuki, w tym obiekt malarski (bądź grupa obiektów) zostanie przekazane, w szczególności w zakresie jego zabezpieczenia, przechowywania, docelowej destynacji, specjalistycznych regulacji dotyczących transportu czy udziału kuriera bądź pośrednika, któremu również powierzone jest dostarczenie stosownego raportu konserwatorskiego.

Z kolei w art. 29, ust. 1 ww. ustawy zawarte są regulacje wskazujące okoliczności zezwalające na eksternistyczne udostępnianie muzealiów, w tym obiektów malarskich, wchodzący w inwentarzowy zasób danej placówki, m.in. w przypadku udziału w czasowych wystawach tematycznych, wypożyczeń międzymuzealnych, konieczności konserwacji, przeprowadzenia badań bądź zapewnienia bezpieczeństwa, a także innych uzasadnionych, a nieokreślonych powyższymi przypadków (pod warunkiem zgody podmiotów odpowiedzialnych za utworzenie danej placówki).

W powyższej materii istotnym wyznacznikiem jest również ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹⁵ oraz stanowiąca wypadkową dwu wyżej wymienionych praktyka instytucji czy podmiotów uczestniczących¹⁶.

W celu przewozu malarskiego dzieła sztuki konieczne spełnione muszą być również wytyczne zawarte w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 maja 2008 roku w sprawie warunków, sposobu i trybu przenoszenia muzealiów¹⁷. Ponadto zastosowanie w podejmowanej tematyce ma ustawa z dnia 18 marca 2010 roku o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw¹⁸, zmieniająca Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 roku w sprawie wywozu za-

¹⁴ Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (tekst jedn. Dz.U. z 2022 r., poz. 385).

¹⁵ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 roku o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 840). Por. z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 maja 2023r. sygn. akt P 12/18 (Dz.U. z 2023 r., poz. 951).

¹⁶ „Przed decyzją dyrektora muzeum o wypożyczeniu często sporządzany jest dokument *facility report* (raport o warunkach ekspozycji), który jest poufny i zawiera szczegółowe informacje dotyczące fizycznych warunków przechowywania dzieła w nowym miejscu oraz sposób jego ochrony. Dokument musi być podpisany przez dyrektora, jako osobę ustawowo odpowiedzialną w każdej okoliczności za zbiory. Raport ten jest dobrze chroniony z uwagi na to, iż ogólnym zaleceniem jest wykonywanie transportów dzieł sztuki w sposób jak najbardziej dyskretny i z zaangażowaniem jak najmniejszej liczby ludzi. Dąży się do nie zwracania powszechnej uwagi na fakt odbywających się transportów i zachowania jak największych środków ostrożności”. A. Simsak, *Analiza procesu...*, *op.cit.*, s. 35.

¹⁷ Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 maja 2008 r. w sprawie warunków, sposobu i trybu przenoszenia muzealiów (Dz.U. z 2008 r., nr 91, poz. 569).

¹⁸ Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010 r., nr 75, poz. 474)

bytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę¹⁹. Z przytoczonych aktów wynika, iż transport (przewóz) dzieł odbywać się może jedynie z zachowaniem optymalnych warunków otoczenia, nienarażających obiektu na uszkodzenie, zniszczenie czy zaginięcie. Jednocześnie każdy transportowany obiekt zabezpieczony musi być stosowną (i stosownie określoną) naukowo-konserwatorską dokumentacją oraz harmonogram transportu²⁰, a także jednorazowe lub wielokrotne pozwolenie na czasowy bądź stały wywóz z obszaru Rzeczypospolitej Polskiej na terytorium państwa członkowskiego Unii Europejskiej.

Jeszcze inny segment prawodawstwa związanego z reglamentacją przewozu (malarskich) dzieł sztuki stanowią polskie oraz międzynarodowe akty prawne regulujące podejmowaną kwestię przy przekraczaniu obszaru celnego Wspólnoty Europejskiej. Wskazać można tu chociażby Rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 roku w sprawie wywozu dóbr kultury²¹.

Nie mniej istotną częścią przewozu malarskich dzieł sztuki jest zasób dodatkowej gwarancji ubezpieczeniowej na okoliczność przewozu (nierazko również ekspozycji), ustalanej każdorazowo przez strony w ramach zawieranej przez nie umowy. Niezależnie od tego, zgodnie z przepisami ustawy z dnia 15 listopada 1984 roku – Prawo przewozowe²², na przewoźniku dokonującym przewozu dzieł sztuki spoczywa obowiązek posiadania ważnej polisy OC, której składka jest stosownie zwiększona ze względu na ryzyko utraty, ubytku lub uszkodzenia przesyłki. Warto w tym względzie dodać, że ubezpieczyciel ponosi odpowiedzialność na takich samych zasadach, co sam przewoźnik. Istnieje oczywiście zakres stosownych wyłączeń²³.

---

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz.U. z 2004 r., nr 84, poz. 789).

²⁰ Harmonogram transportu dzieła sztuki obejmuje: ustalenie terminu transportu; wykonanie spisu transportowanych obiektów; wskazanie miejsca na przeprowadzenie przeglądu konserwatorskiego, w tym dokumentacji fotograficznej, pakunku oraz odprawy celnej, jeśli zachodzi taka konieczność; wybór środka transportu; ustalenie warunków transportu z ew. podwykonawcą oraz ubezpieczycielem; określenie rodzaju oraz zasobu materiałów zabezpieczających dzieła sztuki w transporcie (skrzynie, opakowania) oraz ich zamknięć, opracowanie bezpiecznego sposobu przenosin, zaplanowanie terminu zapakowania i załadunku, zaplanowanie trasy przewozu oraz możliwych zagrożeń, oddelegowanie muzealnego kuriera oraz konwojentów, wykupienie polisy ubezpieczeniowej. Uwzględnienie całości ww. pozwala oszacować koszty przedsięwzięcia oraz zasób osób w nim uczestniczących – ich zadań oraz zakres odpowiedzialności. Zob. S. Kocewiak, P. Ogrodzki, J. Rulewicz, *Vademecum zabezpieczenia muzeów*, Warszawa 2002, s. 70–93.

²¹ Rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury (Dz. Urz. UE L 39/1 z 10.02.2009 r.).

²² Ustawa z dnia 15 listopada 1984 r. – Prawo przewozowe (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 8).

²³ Jak podaje A. Simsak, „standardowe ubezpieczenie nie obejmuje szkody powstałej wskutek: użycia pojazdu nieprzystosowanego do przewozu danego rodzaju towaru lub niesprawnego technicznie, prowadzenia pojazdu przez osoby nieposiadające odpowiednich uprawnień, pozosta-

Obecnie na rynku dostępnych jest coraz więcej podmiotów świadczących usługi w zakresie ubezpieczeń dzieł sztuki w podróży; oferujących cztery zasadnicze typy polis: jednostkową (obejmującą czas trwania i zakres pojedynczego transportu), obrotową (obejmującą wszystkie transporty ubezpieczonego, ale uprzednio określonego zasobu mienia dokonywane w okresie ubezpieczenia), otwartą (obejmującą wszystkie zgłoszone transporty w całym czasie trwania polisy) bądź ryczałtowaną²⁴.

W przypadku powstania szkody wypłacane odszkodowanie ustalane jest adekwatnie do jej zakresu, w ramach uprzednio określonego limitu odpowiedzialności. Z reguły, na ubezpieczycielu spoczywa pokrycie kosztów związanych z doraźnym zaopatrzeniem uszkodzonych dzieł sztuki w celu ich naprawy, nawet jeśli okazało się ono niewystarczające. Kosztami kwalifikowanymi są również działania związane z usunięciem pozostałości po szkodzie, cła, koszty ekspertyz rzeczoznawcy, jeśli został powołany przez ubezpieczonego, po uprzednim wyrażeniu zgody przez ubezpieczyciela²⁵.

Cennym z punktu widzenia podejmowanej – aczkolwiek ograniczonej z konieczności do powyższego – problematyki jest przywoływane już opracowanie P. Góreckiego²⁶.

4. Administracyjno-techniczna logistyka procesu przewozowego

Nie będzie przesadą stwierdzenie, iż każdy przewóz dzieła sztuki okrasić można mianem sytuacji wysokiego ryzyka. Toteż transportowane obiekty podlegają obowiązkowi specjalnie reglamentowanej eskorty, zabezpieczonej prawnie w ustawie z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia²⁷, art. 3, ust. 1 oraz art. 5, ust. 2.

Innym wysoce istotnym dokumentem o charakterze prawnym jest „Regulamin ogólnych warunków i trybu wykonywania ochrony muzeów i innych jednostek organizacyjnych podlegających obowiązkowej ochronie, podległych, podporządkowanych lub nadzorowanych przez ministra kultury”²⁸.

---

wienia pojazdu bez opieki, przekazania przesyłki nieuprawnionemu odbiorcy, konfiskaty towaru rozumianej jako przejęcie przesyłki towarowej przez organa państwowe, prowadzenie pojazdu przez kierowcę w stanie nietrzeźwości lub odurzenia środkami, po użyciu których prowadzenie pojazdu jest zabronione lub niewskazane, rabunku”. A. Simsak, *Analiza procesu...*, *op.cit.*, s. 39.

²⁴ *Ibidem*, s. 40.

²⁵ *Ibidem*, s. 41.

²⁶ Zob. P. Górecki, *Definicja pojęcia...*, *op.cit.*, s. 59–65.

²⁷ Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997 r. o ochronie osób i mienia (t.j. Dz. U. z 2021 r., poz. 1995).

²⁸ „Regulamin ogólnych warunków i trybu wykonywania ochrony muzeów i innych jednostek organizacyjnych podlegających obowiązkowej ochronie, podległych, podporządkowanych lub nadzorowanych przez ministra kultury” (Dz. Urz. Ministra Kultury nr 5, poz. 77, z dnia 31 października 2002 r.).

Niezależnie od rynkowej wartości danego dzieła, w trakcie przewozu zbiorów będących własnością instytucji państwowej, zachodzi konieczność nadzoru przez specjalnie desygnowanego na tę funkcję przez dyrektora placówki kuriera. W zakres kompetencji i obowiązków tej osoby (najczęściej kustosza, archiwisty, konserwatora lub bibliotekarza danej instytucji), wchodzi nie tylko sprawowanie pieczy nad powierzonymi mu dziełami, ale też weryfikacja przekazanych dokumentów, bezpośredni nadzór nad procesem pakowania i rozpakowywania, weryfikacja (a nawet – jeśli zajdzie taka konieczność – sporządzenie) opinii konserwatorskiej. Kurier wyznaczony jest również do sygnowania stosownych dokumentów, tj. Protokół Wydania, Protokół Zwrotu, Protokoły zdawczo-odbiorcze²⁹.

Kolejną osobą (bądź grupą osób) uczestniczącą w konwojowaniu przewożonego dzieła sztuki jest konwojent. Zgodnie z wyżej sygnalizowanym „Regulaminem ogólnych warunków i trybu wykonywania ochrony muzeów i innych jednostek organizacyjnych podlegających obowiązkowej ochronie, podległych, podporządkowanych lub nadzorowanych przez ministra kultury” jest to umundurowany, wewnętrzny bądź zewnętrzny pracownik ochrony wyposażony w bojową broń palną (różnego rodzaju); zobowiązany do ochrony transportowanego zasobu poprzez ściśle określone ww. dokumentem czynności³⁰.

Na nieco uwagi zasługują również Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów³¹ oraz Ośrodek Ochrony Zbiorów Publicznych – państwowe agendy podległe Ministrowi Kultury; odpowiedzialne za realizację ministerialnych wytycznych w obszarze państwowej polityki w zakresie opieki i ochrony zabytków³². Ośrodek z mocy prawa powiadamia Komendę Główną Policji o każdym przewozie dzieł sztuki o znacznej wartości. Na dowódcy konwoju spoczywa obowiązek przekazania wszelkich dostępnych informacji dotyczących konwoju oraz każdorazowego poinformowania Ośrodka o rozpoczęciu oraz zakończeniu przewozu³³.

---

²⁹ Zob. D. Ignatowicz-Woźniakowska, *Realizacja zasad konserwacji zapobiegawczej w Muzeum Narodowym w Warszawie* [w:] *Konserwacja zapobiegawcza w muzeach*. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Polski Komitet Narodowy ICOM oraz Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków przy współpracy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Muzeum Narodowym w Warszawie, 6–7 listopada 2006 r., red. D. Folga-Januszewska, Warszawa 2007, s. 117.

³⁰ „Regulaminie ogólnych warunków i trybu wykonywania ochrony muzeów i innych jednostek organizacyjnych podlegających obowiązkowej ochronie, podległych, podporządkowanych lub nadzorowanych przez Ministra kultury” Rozdz. IV, pkt 8.

³¹ Zob. Obwieszczenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 grudnia 2013 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu zarządzenia nr 51 Ministra Kultury i Sztuki w sprawie utworzenia Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz nadania mu statutu (Dz. Urz. z 2013 r., poz. 69).

³² Zob. „Statut Ośrodka Ochrony Zabytków Publicznych” – załącznik do Zarządzenia nr 33 Ministra Kultury z dn. 13 września 2005 r.

³³ Zob. A. Simsak, *Analiza procesu...*, *op.cit.*, s. 87.

Po zrealizowaniu przewozu dzieła sztuki następuje realizacja obowiązkowego odbioru konserwatorskiego. Prowadzone oględziny oraz analiza towarzyszącej dokumentacji określają faktyczny stan fizyczny dostarczonych obiektów, w tym powstałe w jego ramach uszkodzenia. „Przy rozpakowywaniu obiektów obecny powinien być oprócz konserwatora przewoźnik, kurier i pracownik magazynu lub działu, w którym umieszcza się nowo przybyły eksponat. Obecność tych wszystkich osób związana jest z odpowiedzialnością, jaką każdy z nich ponosi za dzieła sztuki i jeśli jest to konieczne do ustalenia z czyjej winy powstały ewentualne uszkodzenia”³⁴.

5. Podsumowanie

Czynniki natury administracyjno-prawnej stanowią kluczową część i swoście „metaorganizującą” zasadę w procesie przewozu malarskiego dzieła sztuki. Ich zachowanie, poniekąd na równi z fachowym obejściem w trakcie samego, wielokrotnie złożonego procesu transportowego decyduje o powodzeniu przedsięwzięcia, bądź – w przypadku wystąpienia niepożądanych okoliczności – o jak największej minimalizacji strat, w wysoce przecież delikatnej, a jednocześnie cennej materii.

Podjęmowane w niniejszym opracowaniu kwestie, najczęściej sygnalizujące jedynie pewne zagadnienia z racji ograniczonej przestrzeni, wymagają dalszego, gruntownego badania, co też mam zamiar realizować w przyszłości zdając sobie sprawę z występujących ograniczeń.

Bibliografia

Literatura

- Barta J., Markiewicz R., *Prawo autorskie i prawa pokrewne*, Warszawa 2021.
- Górecki P., *Definicja pojęcia „dzieło sztuki” i jej przydatność w stosunkach ubezpieczeniowych*, „Zeszyty Prawnicze” 2015, nr 15.4.
- Ignatowicz-Woźniakowska D., *Realizacja zasad konserwacji zapobiegawczej w Muzeum Narodowym w Warszawie* [w:] *Konserwacja zapobiegawcza w muzeach*. Materiały z konferencji zorganizowanej przez Polski Komitet Narodowy ICOM oraz Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji Zabytków przy współpracy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego w Muzeum Narodowym w Warszawie, 6–7 listopada 2006 r., red. D. Folga-Januszewska, Warszawa 2007.
- Kocewiak S., Ogródzki P., Rulewicz J., *Vademecum zabezpieczenia muzeów*, Warszawa 2002.
- Korzeniowska-Marciniak M., *Międzynarodowy rynek dzieł sztuki*, Kraków 2001.

---

³⁴ *Ibidem*, s. 89–90.

- Miliszkievicz J., *Polski rynek sztuki zaskoczył największych optymistów. Wielki wzrost cen i ruchu*, <https://pieniadze.rp.pl/sztuka/art32677801-polski-rynek-sztuki-zaskoczył-największych-optymistów-wielki-wzrost-cen-i-ruchu>.
- Simsak A., *Analiza procesu transportowego dzieł sztuki na podstawie Muzeum Narodowego w Krakowie*, Praca Dyplomatyczna Magisterska pod kierunkiem dr inż. W. Parkitnego, Politechnika Krakowska, Kraków 2009.
- Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, red. K. Kubalska-Sulkiewicz, M. Bielska-Lach, A. Mantuffel-Szarota, Warszawa 2006.
- Tończyk N.M., *Ochrona zabytkowych dzieł sztuki – zarys problematyki prawnej*, „Studia Iuridica Toruniensia” 2017, t. XXI.
- E. Traple E., *Umowy o eksploatację utworów w prawie polskim*, Warszawa 2010.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 15 listopada 1984r. – prawo przewozowe (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 8).
- Ustawa z dnia 21 listopada 1996r. o muzeach (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 385).
- Ustawa z dnia 22 sierpnia 1997r. o ochronie osób i mienia (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 1995).
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 840).
- Ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2010r., nr 75, poz. 474).
- Wyrok Trybunału Konstytucyjnego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 11 maja 2023r. sygn. akt P 12/18 (Dz.U. z 2023 r., poz. 951).
- Rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury (Dz. Urz. UE L 39/1, z 10.02.2009 r.).
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 19 kwietnia 2004 r. w sprawie wywozu zabytków i przedmiotów o cechach zabytków za granicę (Dz.U. z 2004 r., nr 84, poz. 789).
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 15 maja 2008 r. w sprawie warunków, sposobu i trybu przenoszenia muzealiów (Dz.U. z 2008 r., nr 91, poz. 569).
- „Regulamin ogólnych warunków i trybu wykonywania ochrony muzeów i innych jednostek organizacyjnych podlegających obowiązkowej ochronie, podległych, podporządkowanych lub nadzorowanych przez Ministra kultury” (Dz. Urz. MK nr 5, poz. 77 z dnia 31 października 2002 r.).
- „Statut Ośrodka Ochrony Zabytków Publicznych” – załącznik do Zarządzenia nr 33 Ministra Kultury z dnia 13 września 2005 r.
- Obwieszczenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 19 grudnia 2013 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu zarządzenia Nr 51 Ministra Kultury i Sztuki w sprawie utworzenia Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów oraz nadania mu statutu (Dz. Urz. z 2013 r., poz. 69).

Bartosz Jeżak

ORCID: 0000-0002-8915-3403

Wydział Prawa i Administracji

Wyższa Szkoła Prawa we Wrocławiu

Możliwość złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie samego siebie

Possibility to submit an application for self-incapacitation

Abstract

The purpose of the article is to raise the problem of the possibility of applying for incapacitation by oneself. Currently, the jurisprudence of the General Court clearly allows the application of such a conclusion. In the working article, there is a mechanism of legality of this application in terms of the legal capacity of a mentally ill/disordered person or suffering from some kind of mental retardation.

Keywords: incapacitation, incapacitated person, legality, self-incapacitation.

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest poruszenie wątku, dotyczącego możliwości złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie przez samego siebie. Obecnie przyjęta linia orzecznicza Sadu Najwyższego w sposób jasny wskazuje na możliwość złożenia takiego wniosku. W artykule poruszany zostaje wątek legalności złożenia takiego wniosku pod względem zdolności do czynności prawnej osoby chorej psychicznie/zaburzonej czy też cierpiącej na pewnego rodzaju upośledzenia umysłowe.

Słowa kluczowe: ubezwłasnowolnienie, osoba ubezwłasnowolniona, legalność, ubezwłasnowolnienie samego siebie.

1. Wstęp

Instytucja ubezwłasnowolnienia, mimo funkcjonowania w obrocie prawnym przez długi okres sięgający czasów prawa ateńskiego V wieku p.n.e., nadal budzi wiele kontrowersji. Wraz z rozwojem cywilizacji i upływem czasu instytucja ta znalazła się w kręgu zainteresowania naukowców, którzy wydali na ten temat

wiele artykułów, opracowań czy też monografii. W ocenie autora niniejszego opracowania, instytucja ubezwłasnowolnienia została szeroko skomentowana, a sama procedura ubezwłasnowolnienia innej osoby stała się czymś powszechnie znanym. Jednak w ciągu ostatnich lat duże zainteresowanie budzi fakt możliwości złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie samego siebie. Obecne przepisy kodeksu cywilnego regulują kwestie ubezwłasnowolnienia, jednak w praktyce ubezwłasnowolnienie przeważnie dotyczy innej osoby, przeciwko której składamy wniosek. Sama procedura ubezwłasnowolnienia jest bardzo ryzykowana, ponieważ niesie ogromne konsekwencje dla osoby, przeciwko której został złożony wniosek do Sądu. Problematyka ubezwłasnowolnienia była poruszana przez najwyższe instytucje w państwie jednak przełomowe okazały się: uchwała SN z dnia 28 września 2016 roku, Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1965 roku, Postanowienie SA w Łodzi z dnia 25 marca 2014 roku, twierdząc, że wniosek o ubezwłasnowolnienie może złożyć także osoba, która ma być ubezwłasnowolniona¹.

Celem niniejszego artykułu będzie przedstawienie możliwości złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie osoby składającej wniosek o ubezwłasnowolnienie – kolokwialnie mówiąc o ubezwłasnowolnienie samego siebie².

2. Ubezwłasnowolnienie

W tytule II dziale I rozdziale I kodeksu cywilnego (dalej: K.C) znajdziemy szczegółowe informacje dotyczące ubezwłasnowolnienia przewidzianego na gruncie prawa cywilnego. Zgodnie z obecnie obowiązującym prawem ubezwłasnowolniona może zostać osoba, która ukończyła lat trzynaście, jeżeli wskutek choroby psychicznej, niedorozwoju umysłowego albo innego rodzaju zaburzeń psychicznych, w szczególności pijaństwa lub narkomanii, nie jest w stanie kierować swym postępowaniem. Ponadto ubezwłasnowolniona częściowo może zostać osoba, która ukończyła osiemnaście lat. Instytucja ubezwłasnowolnienia skierowana jest na ochronę dobra osoby ubezwłasnowolnionej, jak również innych osób, w szczególności, gdy choroba przejmuje nad nami kontrolę.

Procedura ubezwłasnowolnienia niesie za sobą szereg skutków prawnych, które dotkną osobę ubezwłasnowolnioną. Podstawowym skutkiem prawnym ubezwłasnowolnienia jest pozbawienie osoby zdolności do czynności prawnej – czyli

---

¹ Uchwała SN z dnia 28 września 2016 r. (sygn. akt III CZP 38/16), Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1965 r. (II CR 273/65 OSNC 1966/7-8/124), Postanowienie SA w Łodzi z dnia 25.03.2014 r. (I ACa 985/13:OSAŁ 2014/1/3).

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. Kodeks cywilny (Dz.U. z 1964 r., nr 16 poz. 93); ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 1964 r., nr 9, poz. 59).

zdolności do podejmowania oświadczeń woli mających na celu wywołanie, zmianę lub ustanie stosunku prawnego m.in nabywania praw i zaciągania zobowiązań z wyjątkiem umów zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego tj. przejazd środkami komunikacji miejskiej, codzienne zakupy. Zgodnie z art. 14 §1 K.C czynność prawna dokonana przez osobę, która nie ma zdolności do czynności prawnych, jest nieważna. Do skutków ubezwłasnowolnienia całkowitego możemy zaliczyć m.in. brak możliwości zawierania umów, brak prawa wyborczego, brak możliwości zawarcia małżeństwa, bowiem zgodnie z art. 11 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego (dalej: K.R.O) osoba ubezwłasnowolniona całkowicie nie może zawrzeć małżeństwa, a unieważnienie małżeństwa z powodu ubezwłasnowolnienia może żądać każdy z małżonków), zawierać stosunku pracy, sprawować władzy rodzicielskiej, czy też zaciągać zobowiązań. W przypadku osoby ubezwłasnowolnionej częściowo krąg możliwości jest dużo węższy. Możemy tutaj wymienić np. brak posiadania prawa wyborczego, sprawowania władzy rodzicielskiej, czy też przysposobienia³. Zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2013 roku „ Istnienie choroby psychicznej lub innej wskazanej w art. 13 § 1 k.c. przyczyny nie jest przesłanką wystarczającą do orzeczenia ubezwłasnowolnienia całkowitego. Musi jej jeszcze towarzyszyć powiązana przyczynowo z tymi przyczynami niemożność kierowania swoim, szeroko rozumianym, postępowaniem przez osobę fizyczną, której wniosek dotyczy. Przez pojęcie »niemożność« rozumieć należy brak świadomego kontaktu z otoczeniem oraz brak możliwości intelektualnej oceny swojej sytuacji, swojego zachowania i wywołanych nim następstw”.

Możemy zauważyć, że instytucja ubezwłasnowolnienia zmienia w sposób znaczący sytuację danej osoby ograniczając jej wiele możliwości, czy też praw wynikających z wolności i praw człowieka. Zgodnie z doktryną ubezwłasnowolnienie służy głównie ochronie osoby ubezwłasnowolnionej, ale również społeczeństwu. Ubezwłasnowolnienie powinno zapewnić opiekę osobie ubezwłasnowolnianej, a przede wszystkim polepszyć jej warunki bytowe. Z elementów proceduralnych warto zwrócić uwagę na fakt, iż osoba, która ma zostać ubezwłasnowolniona musi zostać przebadana przez biegłego psychiatrę lub neurologa celem wydania opinii, na podstawie której sąd wyda postanowienie. Zgodnie z art. 544 k.p.c. postępowanie o ubezwłasnowolnienie należy do kompetencji sądów okręgowych orzekających w sprawie przez trzech sędziów zawodowych, co świadczy o powadze, jaką jest ubezwłasnowolnienie.

---

³ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 maja 2013 r., I CSK 122/13; ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 1964 r., nr 43, poz. 296 ze zm.); Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1965 r., II CR 273/65 OSNC 1966/7-8/124; Postanowienie SA w Łodzi z dnia 25 marca 2014 r., I ACa 985/13:OSAL).

3. Wniosek o ubezwłasnowolnienie samego siebie

Zgłoszenie wniosku o ubezwłasnowolnienie zgodnie z art. 545 kodeksu postępowania cywilnego (dalej: K.P.C), może dokonać małżonek osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, jej krewni w linii prostej oraz rodzeństwo, jej przedstawiciel ustawowy. Krewni osoby, której dotyczy wniosek o ubezwłasnowolnienie, nie mogą zgłaszać tego wniosku, jeżeli osoba ta ma przedstawiciela ustawowego. Jednak zgodnie m.in. z Postanowieniem Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1965 r. II CR 273/65 OSNC 1966/7-8/124⁴, Postanowieniem SA w Łodzi z 25.03.2014 r., I ACa 985/13:OSAŁ 2014/1/⁵ wniosek o ubezwłasnowolnienie może złożyć także osoba, która ma być ubezwłasnowolniona.

Uchwała ta była dość kontrowersyjna i szeroko omawiana w doktrynie z uwagą na fakt możliwości uchylenia się od odpowiedzialności karnej. Uzasadnienie wydania takiego wyroku sprowadza się z jednej strony do ochrony osoby, która widzi potrzebę ubezwłasnowolnienia samego siebie w przypadku, gdy nie posiada osoby najbliższej w szczególności, gdy K.P.C zachował ścisłą reglamentację osób uprawnionych do złożenia wniosku. W orzecznictwie i doktrynie powstał pogląd wyłączający złożenie wniosku o ubezwłasnowolnienie przez samego siebie, oparty przede wszystkim na wykładni językowej i historycznej. Zwróćmy uwagę na fakt, dla czego dana osoba może złożyć taki wniosek. Sama obecność choroby psychicznej nie powoduje obligatoryjnego ubezwłasnowolnienia i utraty zdolności do czynności prawnej. Osoba, która cierpi na chorobę psychiczną/zaburzenie psychiczne/niedorozwój umysłowy w przypadku remisji może dojść do wniosku, że potrzebuje takiego środka ochronnego w celu ochrony siebie (ochrony zdrowia czy swojego stanu majątkowego – w przypadku chorób psychicznych w szczególności choroby afektywnej dwubiegunowej powszechnie znanym faktem jest, iż osoby takie mają skłonność do roztrwania swojego majątku oraz do zaciągania zobowiązań) oraz innych osób. W momencie złożenia pozwu o ubezwłasnowolnienie do właściwego sądu, osoba posiada pełną zdolność do czynności prawnej, która trwa przez cały tok postępowania – więc nie ma wątpliwości co do legalności złożenia takiego wniosku. Moment utraty zdolności do czynności prawnej zachodzi w momencie ogłoszenia wyroku, zamknięcia przewodu sądowego i uprawomocnieniu⁶. Do zaskarżenia postanowienia w przedmiocie uchylenia lub zmiany ubezwłasnowolnienia uprawniony jest również sam ubezwłasnowolniony zob. Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów – zasada prawna z dnia 10 listopada 1969 r. III CZP 56/69⁷.

⁴ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1965 r., II CR 273/65 OSNC 1966/7-8/124.

⁵ Postanowienie SA w Łodzi z dnia 25 marca 2014 r., I ACa 985/13:OSAŁ 2014/1/3,

⁶ I. Markiewicz, J. Heitzman, A. Pilszyk, *Ubezwłasnowolnienie – instytucja wciąż potrzebna?*. Klinika Psychiatrii Sądowej, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 2014.

⁷ Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów – zasada prawna z dnia 10 listopada 1969 r., III CZP 56/69.

M.O. Piaskowska słusznie stwierdziła, iż w „uzasadnieniu uchwały Sąd Najwyższy zaakcentował, że osoba, która składa wniosek o własne ubezwłasnowolnienie, jest bezpośrednio najbardziej zainteresowana orzeczeniem, które może wydać sąd. Stanowisko Sądu Najwyższego słusznie spotkało się z aprobatą”. Zainteresowanie osoby, której wniosek dotyczy, nie budzi wątpliwości, ponieważ jest on związany z ochroną jej interesu pod względem zdrowotnym bezpieczeństwa oraz ochrony⁸, stanu majątkowego o ile złożenie takiego wniosku nie ma na celu uniknięcia odpowiedzialności karnej.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa cywilnego, dla osoby ubezwłasnowolnionej całkowicie ustanawia się opiekuna, a dla osoby ubezwłasnowolnionej częściowo kuratora. Zgodnie z art. 176 KRO, w pierwszej kolejności opiekunem takiej osoby powinien zostać małżonek, a w przypadku braku takiej możliwości – jego ojciec czy też matka. W przypadku braku ww. osób jest możliwość wyboru wyznaczenia innego opiekuna przez Sąd. Sąd Najwyższy w postanowieniu z dnia 25 października 2000 r.⁹.

4. Podsumowanie

Podsumowując, dzięki obecnie przyjętej linii orzeczniczej, mamy możliwość złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie samego siebie. Taka forma ubezwłasnowolnienia przede wszystkim ma służyć ochronie osoby ubezwłasnowolnionej i społeczeństwa. Orzecznictwo przyjęte przez Sąd Najwyższy spotkało się z dużą aprobatą w takiej sytuacji, gdy o ubezwłasnowolnienie nie może wystąpić nikt z katalogu osób najbliższych. Wystąpienie z takim wnioskiem może być ostatnią deską ratunku w sytuacji, gdy choroba przejmuje nad nami kontrolę.

Bibliografia

Literatura

- Dmowski S., Rudnicki S., Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga pierwsza. Część ogólna, wyd. X, LexisNexis 2011.
- Markiewicz I., Janusz Heitzman J., Anna Pilszyk A., *Ubezwłasnowolnienie – instytucja wciąż potrzebna*, Klinika Psychiatrii Sądowej, Instytut Psychiatrii i Neurologii, Warszawa 2014, t. 11 nr 4, via medica.

---

⁸ Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz, red. O.M. Piaskowska, opublikowano: WKP 2022.

⁹ Postanowienie SN z dnia 25 października 2000 r., sygn. akt IV CKN 1628/00 (LEX nr 52619).

Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie nieprocesowe. Postępowanie w razie zaginięcia lub zniszczenia akt. Postępowanie zabezpieczające. Komentarz, red. O.M. Piaskowska, WKP 2022.
Lubowiecki D., *Dopuszczalność złożenia wniosku o własne ubezwłasnowolnienie przez osobę dotkniętą okolicznościami je uzasadniającymi. Rozważania na podstawie uchwały sądu Sądu najwyższego Najwyższego z dnia 28 września 2016 r. (III CZP 38/16)*, „Kortowski Przegląd Prawniczy” 2017.

Orzecznictwo

III CZP 38/16, Zdolność osoby mającej być ubezwłasnowolnioną do złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie. - Uchwała Sądu Najwyższego Opublikowano: OSNC 2018/7-8/66.
Uchwała Sądu Najwyższego 7 sędziów - zasada prawna z dnia 10 listopada 1969 r.III CZP 56/69.
Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 20 października 1965 r.II CR 273/65 OSNC 1966/7-8/124.
Postanowienie SA w Łodzi z 25.03.2014r., I Aca 985/13: OSAŁ 2014/1/3.

dr hab. Jan Olszewski, prof. UR

ORCID: 0000-0002-5704-7526

Kierownik Zakładu Prawa Gospodarczego

Instytut Nauk Prawnych

Uniwersytet Rzeszowski

Propozycje wzmacniania uczciwej konkurencji poprzez platformy konkurowania branżowego

Proposals to strengthen fair competition after through industry competition platforms

Abstract

The publication contains an innovative proposal for the introduction into Polish law of two legal institutions that will support fair competition. These institutions will concern the so-called platform competition, which is not widely known in Poland (especially recently promoted by the EU Commission). In the article, the author first describes for whom these new information resources will be directed, then suggests their thematic scope. Importantly, he also suggests how to create new structures of presentation, so as to facilitate comparison. Finally, he shows how to ensure that only useful information resources are placed on these platforms, i.e. only those which can be used to compare offers. The first solution is to introduce directly on the platform several new information obligations. They will facilitate the comparison of even very complex offers. The second proposal relates to the institution of accreditation, that is, to create new mandatory and cyclical evaluations of larger entrepreneurs in specific industries, performed by accreditation bodies. The author proposes that, following the example of higher education, such accreditations would be performed only by independent bodies, with experts with a high level of knowledge. In the publication, both new solutions are not only thoroughly described, but for rapid implementation, the article also gives the existing legal constructions, which can be quickly adapted.

Keywords: competition, information, accreditation, cognitive science.

Streszczenie

Publikacja zawiera nowatorską propozycję w zakresie wprowadzenia do prawa polskiego dwu instytucji prawnych, które wspierać będą uczciwe konkurowanie. Instytucje te dotyczyć będą nieznaney szerzej w Polsce tzw. konkurencji platformowej (szczególnie ostatnio promowanej przez Komisję UE). W artykule autor opisuje w pierwszej kolejności, do kogo będą skierowane te nowe zasoby informacji, następnie sugeruje ich zakres tematyczny. Co istotne, sugeruje także, jak stworzyć

nowe konstrukcje prezentacji, tak aby ułatwić porównywanie. Ostatecznie wskazuje, jak zapewnić, aby na te platformy trafiały wyłącznie użyteczne dla odbiorców zasoby informacyjne, czyli tylko te, które służyć mogą do porównywania ofert. Pierwsze rozwiązanie polega na wprowadzeniu wprost na platformę kilku nowych obowiązków informacyjnych. Będą one ułatwić porównywanie nawet bardzo złożonych ofert. Druga propozycja odnosi się do instytucji akredytacji, czyli do stworzenia nowych obligatoryjnych i cyklicznych ocen większych przedsiębiorców z określonych branż, wykonywanych przez podmioty akredytujące. Autor proponuje, aby wzorem rozwiązań z szkolnictwa wyższego akredytacje takie wykonywane byłyby wyłącznie przez niezależne podmioty, posiadające ekspertów o dużym poziomie wiedzy. W publikacji oba nowe rozwiązania są nie tylko wnikliwie opisane, ale w celu szybkiej realizacji w artykule podane są także istniejące już konstrukcje prawne, które można szybko adaptować lub przynajmniej naśladować.

Słowa kluczowe: konkurencja, informacje, akredytacje, kognitywistyka.

1. Wstęp

Celem opracowania niniejszego artykułu jest poszukiwanie nowych instrumentów, poprzez które możliwe jest tworzenie przejrzystszej konkurencji na rynkach branżowych. Instrumenty te dotyczyć będą tzw. konkurencji platformowej szczególnie promowanej przez Komisję UE. Platformy tego typu przyjmują różną postać, najczęściej jednak mają w jednym miejscu umożliwić porównywanie ofert przedsiębiorców. Działanie takie jest przedsięwzięciem trudnym nie tylko pod względem organizacyjnym, ale przede wszystkim mentalnym. Wymaga bowiem przełamania szeregu nawyków zawodowych i branżowych. Niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie dwóch rozwiązań wspierania konkurencji poprzez zapewnienie użytecznych informacji na takie platformy. Informacje te służyć mogą m.in. do porównywania ofert. Pierwsze rozwiązanie polega na wprowadzeniu nowych obowiązków informacyjnych, które wprost ułatwić będą porównywanie nawet złożonych ofert. Druga propozycja odnosi się do stworzenia nowych obligatoryjnych i cyklicznych ocen większych przedsiębiorców z określonych branż, wykonywanych przez podmioty akredytujące. Oceny akredytacji powinny także być na platformach Akredytacje takie wykonywane byłyby tylko przez niezależne podmioty. Oba rozwiązania odnosiłyby się w pierwszych latach jedynie do przedsiębiorców z branż, w których brak jest przejrzystości zapewniającej uczciwe konkurowanie (lub jest na niskim poziomie). Zarówno bardziej precyzyjne informowanie, jak i specjalistyczne oceny akredytacyjne, ograniczyłyby manipulacje ofertami, ponadto zwiększyłyby zdolność konsumentów do nabywania towarów od obiektywnie lepszych oferentów. Należy sądzić, że także jakości ofert znacząco by wzrosła także w otoczeniu gospodarczym, zaś i tu poziom manipulacji generalnie zmniejszyłyby się.

W przygotowaniu opracowania wykorzystano źródła teoretyczne i empiryczne. W zakresie teoretycznym przede wszystkim są to akty prawne¹ związane z ww. materiał wraz ze stosowną do nich literaturą. Drugim materiałem źródłowym są własne doświadczenia autora powstałe w związku z pracą w opisywanych akredytacjach, a także w mediacjach konsumenckich, gdzie dostrzega się od dawna, że skala manipulacji informacyjnej nie tylko ewaluuje, ale też narasta. Ze względu na ograniczony charakter publikacji ograniczono się do podania wprost pewnych konkretnych rozwiązań, pomijając szereg szczegółów technicznych i organizacyjnych, a tym bardziej nie dokonywano ich analizy. Niemniej zawsze każdy z podawanych tu postulatów został wyraziście uzasadniony.

2. Tworzenie przejrzystości w procesie konkurencji po przez standardowe obowiązki informacyjne

Powszechnie wiadomo, że na rynkach branżowych szczegółowe reguły konkurencji ustalane są najczęściej przez poszczególne korporacje, czasem także przez branżowe związki zawodowe. Nie zawsze są one zrozumiałe dla konsumentów. Stan ten wynika z kilku faktów. W pierwszej kolejności, brak konsumentom wiedzy o istnieniu takich norm. Ponadto nie wytworzono do tej chwili w większości branż nawet ogólnych, ujednoliconych wskaźników, które umożliwiałyby porównywanie ofert. Ostatecznie nie ustalono także platform, gdzie byłyby wykonywane prezentacje obowiązkowych wskaźników informacyjnych.

Szereg też obowiązków branżowych, jeśli nawet istnieją, a nawet wprost konsumenckich, jest nadal często omijanych w kwestiach istotnych. Jeśli już są pewne wskaźniki, są tak manipulacyjnie nakreślone, iż nawet nieuczciwe podmioty wydają się być wzorowe. Skala manipulacji informacyjnej powoduje, iż tylko osoby z dużą wiedzą specjalistyczną są w stanie określić, który podmiot prezentuje oferty w ważnym dla konsumenta obszarze korzystniejszej od innych. Zdarzają się sytuacje tak zagmatwane, że dopiero wnikliwe badania specjalistyczne mogą podważyć lansowaną przez nieuczciwą reklamę tezę o rzetelności podmiotu. Jak widać z ww. przeglądu podstawową wadą są tu trudności w odczytaniu komunikatów informacyjnych. Brak też jest instrumentów do szybkiej weryfikacji informacji (przez przeciętnych konsumentów). Przede wszystkim jednak trudno jest konsumentom nadal porównywać przedsiębiorców np. co do jakości, zakresu usług, skuteczności, doświadczenia kadr, cen itp.

---

¹ Między innymi ustawa z 23 września 2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich (Dz.U. z 2016 r., poz. 1823 ze zm.).

Ten stan małej przejrzystości rynkowej został dostrzeżony także przez Komisję UE, która coraz aktywniej ingeruje w sfery branżowego informowania. Takim przykładem jest pozytywnie oceniana przeze mnie obecna presja Komisji UE² na polską advokaturę, aby rozszerzyła prawo do informowania o swoich usługach. W chwili obecnej zakresy te są nieomalże minimalne. Ze względu, iż kwestia ta została jedynie zasygnalizowana w sposób otwarty i Adwokatura jest dopiero w procesie korygowania, dlatego kilka podanych dalej sugestii może być użytecznych.

Uaktywnienie polskiego prawa odnoszącego się do obowiązków informacyjnych wynikało z potrzeby implementacji prawa UE. Prawo to od kilku lat intensywnie zwiększa już zakresy obligatoryjnych obowiązków informacyjnych od przedsiębiorców. Pierwsze takie implementacje w polskim prawie pojawiły się w ustawie z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta³. Obejmowały kilka grup obowiązków informacyjnych. Do zakresu minimalnego należał wykaz z art. 19 – podawał on m.in. obowiązki przed zawarciem umowy. Wskazywał tu m.in. co najmniej informacje dotyczące głównych cech świadczenia przedsiębiorcy, oznaczenia przedsiębiorcy, łącznej ceny lub wynagrodzenia, prawa odstąpienia od umowy, czasu trwania umowy, a w przypadku zawarcia umowy na czas nieoznaczony – sposobu i przesłanek jej wypowiedzenia, z wyjątkiem wzoru formularza odstąpienia od umowy zawartego w załączniku nr 2 do ustawy.

Proces zwiększania zakresu informacji obligatoryjnych nadal ewoluuje. Warto jedynie zaznaczyć, iż w 2023 r. uzupełniono je o dalsze obowiązki informacyjne⁴. Kilka z nich zarysowanych tu zostanie sygnalnie, aby ukazać skalę wcześniejszych niedoborów informacyjnych. W szczególności są to zakupy na platformach handlowych. Konsument obecnie w takim miejscu musi być jasno informowany, czy podmiot sprzedający na platformie jest przedsiębiorcą czy osobą fizyczną. W tej drugiej opcji dodatkowo musi być informowany, że nie chronią go przepisy konsumenckie, np. prawo do odstąpienia od umowy. Drugi nowy obowiązek dotyczy sytuacji, gdy jest tzw. plasowanie ofert (czyli gdy

---

² W stanowisku Komisji UE skierowanym do Polski wskazano, że brak reklamy lub bardzo ograniczone informowanie narusza dyrektywę usługową, której celem jest też możliwość porównywania usług. W szczególności wskazano, że ograniczenia dotyczące reklamy usług prawnych, które występują w Polsce utrudniają rozwój biznesu i pozyskiwanie klientów. Ponadto nadmierne zakazy utrudniają rozwój reklamy w sieciach społecznościowych, utrudniając tym samym przejście do ery cyfrowej. Zob. P. Rojek-Socha, *KE „wytyka” Polsce zakaz reklamy adwokackiej, a Adwokatura kończy prace nad zmianami*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/zakaz-reklamy-adwokackiej-a-decyzja-komisji-europejskiej,519857.html> (dostęp: 10.05.2023 r.).

³ Ustawa z dnia 30 maja 2014 r. o prawach konsumenta (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 287).

⁴ Sugerowane także przez autora na konferencjach PPG.

umożliwia się indywidualnie wyszukiwanie produktów), to przedsiębiorca musi informować o głównych parametrach decydujących o kolejności wyników. W kolejnej nowej sytuacji, gdy umieszczane są opinie konsumentów. To przedsiębiorca, który zapewnia do nich dostęp musi informować, czy i jak weryfikuje ich autentyczność oraz czy zamieszcza wszystkie czy tylko te pozytywne. Bezwzględnie zakazane jest zamieszczanie fałszywych lub zniekształconych opinii. Natomiast gdy jest indywidualne dostosowywanie ceny, to przedsiębiorca musi o tym jasno informować konsumenta. Dotyczy to np. sytuacji, gdy cena jest automatycznie ustalana dla konkretnego odbiorcy w zależności np. od jego lokalizacji, urządzenia, z którego korzysta (smartfon, komputer stacjonarny) czy historii przeglądanych stron⁵. Najbardziej rozbudowano obowiązek informacyjny w zakresie podstawowym, czyli gdy chodzi o cenę towaru. Tu w każdym przypadku informowania o obniżeniu ceny towaru lub usługi – np. poprzez użycie zwrotu „obniżka”, „promocja”, „przecena”, „okazja” – obok informacji o aktualnej cenie należy zamieścić informację o najniższej cenie, która obowiązywała w okresie 30 dni przed wprowadzeniem obniżki. Jeżeli towar lub usługa są w sprzedaży krócej niż 30 dni, obok informacji o obniżonej cenie należy podać informację o najniższej cenie, która obowiązywała od rozpoczęcia sprzedaży do wprowadzenia obniżki.

3. Propozycje rozszerzania obowiązków informacyjnych

Podane dalej propozycje dotyczą nie tylko rozszerzenia przedmiotowego, ale wręcz stworzenia nowego wzorcowego standardu informacyjnego dla każdej grupy zawodowej. Standard dalej prezentowany może mieć wiele zalet. W pierwszej kolejności jest adaptacją formuły już sprawdzonej w praktyce (na pewnej ważnej grupie zawodowej), ponadto umożliwia szybkie wręcz intuicyjne porównywanie i łatwy jest do użycia w gospodarce cyfrowej.

Wprowadzenie obligatoryjnego wzorca w zakresie katalogu informacji dla wolnych zawodów umożliwiłoby szybkie porównanie ofert. Podstawowe korzyści dotyczyłyby wzmocnienia konkurencji wewnątrzbranżowej. Ponadto zyskaliby przede wszystkim konsumenci, którzy niekiedy błyskawicznie muszą podejmować decyzje o zakupie usług. Propozycja polega na dwóch działaniach. Pierwsze to opracowanie katalogu istotnych informacji dla danej branży. Drugie zaś to ustalenie adresu platformy informacyjnej i ewentualnie organu, który by go administrował, ale też nadzorował wstępnie zgłaszane informacje.

---

⁵ Strona internetowa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów: <https://prawakonsumenta.uokik.gov.pl/zmiany-2023> (dostęp 10.05.2023 r.).

Całość działań można by było oprzeć na sprawdzonym już wzorcu, który umieszczono w ustawie z 23 września 2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich⁶. Katalog informacji o każdym podmiocie ADR jest tam wyjątkowo przejrzysty i łatwo porównywalny. Całość działań administracyjnych, weryfikacyjnych i nadzorczych powierzono UOKiK. Organ ten na bieżąco aktualizuje katalog i umieszcza tam także nowe informacje o podmiotach, które oferują usługi ADR.

Warto tu przypomnieć, że tworzenie takich rejestrów z zawsze użytecznymi informacjami, a także łatwo porównywalnymi dla centrów ADR narzuciło kilka lat temu prawo UE⁷. Obejmowało ono przede wszystkim dyrektywę⁸ w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich. Pomimo iż celem pierwotnym było tu przyśpieszenie postępowań w zakresie sporów konsumenckich, to jednak pośrednim skutkiem jest też stworzenie i zapisanie w prawie UE po raz pierwszy wzorcowych znormalizowanych zasad opisywania i informowania o dorobku, cenach, skuteczności czy też doświadczeniach umieszczanych w katalogu podmiotów itp.

W Polsce na podstawie określonych w ustawie danych tworzony jest Rejestr podmiotów uprawnionych do prowadzenia mediacji i innych pozasądowych form w zakresie rozwiązywania sporów konsumenckich. Należy podkreślić, że w zakresie wypełniania ww. wymagań informacyjnych są wszystkie zgłoszone do UOKiK podmioty na bieżąco monitorowane przez Prezesa UOKiK. Warto tu zasignalizować, że dane zawarte ww. rejestrze oraz wszelkie ich zmiany przekazywane są także do Komisji Europejskiej, Komisja, aby zapewnić prosty i równy dostęp do takich informacji także publikuje wykazy podmiotów prowadzących postępowania z zakresu pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich, jeśli zgłoszono je przez państwo członkowskie Unii Europejskiej⁹.

---

⁶ Ustawa z 23 września 2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich (Dz.U. 2016 r., poz. 1823 ze zm.).

⁷ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 524/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie internetowego systemu rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (rozporządzenie w sprawie ODR w sporach konsumenckich) Dz.U. UE L 165/1 z dnia 18 czerwca 2013 r., Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE, Dz.U. UE L 165/63 z dnia 18 czerwca 2013 r.

⁸ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (dyrektywa w sprawie ADR w sporach konsumenckich).

⁹ Informacje te znajdują się na platformie ODR (ODR – *Online Dispute Resolution*) dostępnej pod adresem: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/index.cfm?event=main.home.show&lng=PL> (dostęp: 10.05.2023 r.).

Przykładowo podam teraz w dwóch grupach informacyjnych, jakie są w Polsce dane obowiązkowe. Pierwsza grupa odnosi się do aspektu procesowego. Jest to w szczególności określenie średniego czasu trwania dotychczas prowadzonych postępowań z zakresu pozasądowego rozwiązywania sporów (w dniach lub miesiącach), podaje się także rodzaje rozstrzyganych sporów, kategorie rozstrzyganych sporów, formy postępowania. Druga grupa informacji odnosi się do aspektów osobowych i cenowych. Są to informacje o osobach, które będą prowadziły postępowanie w sprawie pozasądowego rozwiązywania sporów konsumenckich. Następnie istotne jest podanie sposobów wynagradzania osób, które będą prowadziły postępowanie, długości kadencji osób, które będą prowadziły postępowanie (w latach). Jeśli osoba świadczy usługę w ramach szerszego podmiotu, to użyteczne jest podawanie informacji o podmiocie zatrudniającym osoby, które będą prowadziły postępowanie; w grupie tej są także różnorodne informacje o opłatach, jakie powinny być uiszczane przez konsumentów.

Zaletą takiego ustalonego już wzorca w zakresie tworzenia katalogu informacji typowo użytecznych dla przeciętnego konsumenta jest to, że w jakimś zakresie został on już zweryfikowany przez kilkuletnią praktykę i w pewnym stopniu sprawdzony.

Wprowadzanie katalogów informacji obowiązkowych od przedsiębiorców, podobnie jak w dalej omawianych akredytacjach, rozpocząć należy jedynie od branż, w których pojawia się wiele manipulacji (np. reklamowa) lub gdzie standardy usług powinny ze względów bezpieczeństwa być wyjątkowo wysokie. Wykazy informacji obowiązkowych powinny się też nieco różnić. Do powszechnie użytecznych zaliczyłbym jednak kilka z ww., np. użyteczne byłoby: precyzyjne określenie kwalifikacji osób świadczących usługi, ich stażu, ale też pomocne byłyby dane co do liczby skarg konsumenckich i ich zakresu. W szczególności jednak w katalogu tym powinny pojawiać się szczegółowe informacje o wynikach wszelkiego rodzaju akredytacji (o których mowa jest w dalszym ciągu artykułu). Przede wszystkim o akredytacjach obligatoryjnych, ale w niektórych branżach, także fakultatywnych.

4. Wprowadzenie obowiązku okresowych akredytacji dla niektórych podmiotów gospodarczych

Akredytację należy rozumieć jako „atestację przez stronę trzecią, dotyczącą jednostki oceniającej zgodność, która służy formalnemu wykazaniu jej kompetencji do wykonywania określonych zadań i przestrzegania norm prawa”¹⁰. Akredytacja

---

¹⁰ Czasem także związanych z kodeksami zawodowymi lub etycznymi.

jest w ten sposób formalnym uznaniem przez upoważnioną jednostkę określonej działalności. Pomaga też w budowaniu i umacnianiu zaufania do jej pracy przez otoczenie. Takie obowiązkowe ocenianie podmiotów przez specjalistyczny zewnętrzny organ, podobnie jak ujednoczone obowiązki informacyjne są w Polsce nadal nowością. Pomimo iż akredytacje pojawiły się tu i ówdzie, to nadal są rzadkością. Powstanie pierwszych regulacji dokonane zostało przede wszystkim pod wpływem prawa UE¹¹. Ale nadal prawo to jest wycinkowe i bardzo rzadko dostrzegane w literaturze. Stan taki wynika z tego, że jest podejmowane jako obligatoryjne jedynie w przypadku kilkunastu branż, czy też uczelni wyższych. Pomimo tego należy zaznaczyć, że istnieje już w Polsce kilka wysoko specjalistycznych podmiotów akredytujących. Do bardziej znanych należą: Polskie Centrum Akredytacji czy też Polska Komisja Akredytacyjna (dalej PKA). Jak na razie jedynie wśród specjalistów z danej dziedziny akredytacje są wysoko oceniane. Taka opinia występuje np. w zakresie uniwersytetów i innych uczelni wyższych. Szczególnie w administracji UE uważa się, że oceny akredytacyjne są bardzo użyteczne. Taką wielką wartość mają zarówno akredytacje obligatoryjne (np. wykonane przez Polską Komisję Akredytacji), ale też i te dobrowolne. Szczególnie do tych drugich Komisja UE¹² namawia wszelkie uczelnie w Europie zapewniając im pokrycie większości kosztów.

Moje doświadczenia z obligatoryjnej akredytacji na UR (a także na innych uczelniach, które przeprowadzałem osobiście¹³) dowodzą, iż pozytywnie wpływają na kilka procesów. Przede wszystkim jednak pomagają w samokontroli w zakresie korygowania usterek i wad. Istotne są potem także do tworzenia procedury doskonalenia każdego podmiotu. Najważniejsze dla konsumenta w akredytacji są też opisy każdej takiej oceny, gdyż wykonane są one bardzo przejrzysto. Wyraźnie opisuje się w nich istotne wady i zalety ocenianego podmiotu, czyli poddanego akredytacji.

Na bazie pozytywnych doświadczeń z ww. akredytacji postulowałbym kilka rozwiązań odnoszących się do szerszego powołania podmiotów akredytujących. Aby zapewnić dużą ich niezależność wskazane byłoby, aby podmioty te finansowane były wprost z budżetu państwa, gdyż dobrze wykonywane akredytacje znacząco

---

¹¹ Procedura akredytacji jest znana w UE od kilkunastu lat, szczególnie na uczelniach wyższych. Polega na tym, że wysoko specjalistyczny akredytacyjny podmiot dokonuje oceny u wnioskującego w zakresie spełniania przez niego szeregu wymagań prawnych.

¹² Autor oceniał wnioski składane przez uczelnie wyższe w Polsce w latach 2017–2022 do UE o granty na pokrycie kosztów akredytacji, jakie wykonywały potem w tych uczelniach zagraniczne podmioty akredytacyjne z USA, Niemiec, Francji, Indii i inne o charakterze międzynarodowym. Pierwzoplanowym celem akredytacji było wskazanie ewentualnych uchybień, podniesienie standardów studiowania i badań naukowych. Docelowo miało to także wpłynąć na stworzenie możliwości porównywania ocen. W ten sposób pomogłoby to też konkutowaniu uczelni w ramach UE. Ocena dokonywana była w ramach zespołu naukowców w Ministerstwie Edukacji i Nauki.

¹³ Autor jest ekspertem PKA w Polsce od roku 2013.

zmniejszają patologie. Stan taki także ograniczyłby pracę organów nadzorczo kontrolnych, przynajmniej w zakresie spraw poddawanych ocenie akredytującego podmiotu. Pozytywnym skutkiem akredytacji jest też zmniejszenie liczby skarg do organów nadzorujących. Nie oznacza to, iż podmioty te powinny być ograniczane, ale miałyby więcej czasu na sprawy trudne lub z nowych obszarów nadzoru.

Szczególnie jest to ważne w przypadkach odnoszących się do prawa konkurencji lub konsumenta, które stale się rozszerza. Istotną sprawą jest też dobór kadr do zespołów oceniających. Tu nacisk powinien być położony na wysoką wiedzę, niezależność, odporność na wszelkiego typu presje (np. presję polityczną). Do grupy potencjalnych kandydatów widziałbym obok biegłych z danej branży także inne osoby w szczególności pracowników uczelni wyższych, czy też arbitrów z wzorcowych sądów arbitrażowych związanych z daną branżą praktycznie. Korzystne byłoby włączanie do ocen także osób z innych państw UE o ww. kwalifikacjach. Zapewniłoby to jeszcze wyższy poziom niezależności.

Po powstaniu podmiotów akredytujących kolejnym krokiem byłoby opracowanie dla nich regulaminów. Regulaminy te powinny bazować na rozwiązaniach z PKA. Ta sugestia adaptowania kilku aspektów proceduralnych uzasadniona jest generalnie dobrą opinią tej instytucji. A także tym, iż ze względu na duży dorobek i sprawdzone formuły procedur oceniających adaptacja byłaby szybka i akceptowalna społecznie. Tu można się jedynie zastanowić, czy w zależności od branży pewne wymagania co do oceny akredytacyjnej powinny się różnić. W szczególności postulować należy, aby ograniczyć zakresy oceniania od mikro i małych przedsiębiorców. Wyraźnie należy zaznaczyć jednak, iż konieczne jest wprowadzenie do przynajmniej części branż, a także wolnych zawodów obligatoryjnej akredytacji. Taka sytuacja szczególnie przydatna byłaby tam, gdzie pojawia się wiele manipulacji (np. reklamowa) lub gdzie standardy usług są wyjątkowo wysokie, a jednocześnie występują braki w zakresie kadry specjalistycznej. Powszechnie wiadomo, że tu i ówdzie zdarza się, iż są one zastępowane nieprofesjonalną obsadą. Aby zachęcić przedsiębiorców do poddawania się fakultatywnej akredytacji wskazane jest opracowanie szeregu instytucji nagradzających takie postawy.

W szczególności, w szerszym zakresie powinno być wprowadzone promowanie podmiotów poddających się dobrowolnej akredytacji. Można to zrealizować stosunkowo łatwo, np. poprzez wysoką punktację w coraz częściej pojawiających się ocenach rankingowych lub w zamówieniach publicznych. Możliwości nagradzania priorytetów określanych przez Komisje UE w zamówieniach publicznych od dawna są już stosowane. Jest to rozwiązanie nie tylko proste, ale jednocześnie wprost przekłada się na korzyści finansowe, jakie uzyskać może przedsiębiorca w różnorodnych zamówieniach publicznych.

Przedsiębiorcy poddawani zewnętrznej akredytacji byłiby w trakcie procedury oceniania sprawdzeni w wszelkich istotnych dla danej branży sferach, a poprzez to stawali się czytelniejsi dla konsumentów, konkurentów, ale też organów publicznych. Co istotne, wiarygodne akredytacje dawałyby gwarancje także w przestrzeni międzynarodowej. Spełniałyby pośrednio funkcje wywiadowni gospodarczej dla sprawdzenia kontrahentów. Wynika to z faktu powszechnie uznawanej rzetelności informacji zawartych w raportach z polskich akredytacji. Całość dowodzi, że akredytacje miałyby wpływ na tworzenie swoistych platform najwyższego standardu (np. co do kompetencji, czy też serwisu usługowego). Stan taki byłby także ożywczy dla całego otoczenia gospodarczego i zwiększenia zakresu uczciwej konkurencji i coraz większego trendu w zakresie naśladowania wzorcowych postaw u konkurentów.

5. Wnioski

Podsumowując należy stwierdzić, iż w prawie UE w celu wzmocnienia konkurencji od kilku lat intensywnie rozwija się aspekt informacyjny, czego dowodzi szereg regulacji. Pomimo iż pojawia się także literatura¹⁴ z tego tematu, to jednak nadal wiele aspektów kognitywnego informowania w gospodarce jest pomijanych. Nadal w wielu obszarach obrotu gospodarczego uzyskanie przejrzystych i – co istotne – użytecznych praktycznie informacji jest arcytrudne dla niespecjalisty. Dlatego należy postulować, aby procesem obligatoryjnego wystandaryzowanego informowania objąć szerszy zakres (np. wolne zawody, a może także i inne nadal niewidoczne sfery działalności gospodarczej). Uważam, iż poprzez wystandary-

---

¹⁴ J. Olszewski, *Nowe instytucje standaryzacji informowania w ustawie o dostępie cyfrowym*, „Prawo” 2019, t. 329 (tytuł tomu: *Państwo a przedsiębiorca — aktualne wyzwania*, red. A. Borkowski, W. Małecki), s. 495–506; J. Olszewski, *Realizacja dialogu poprzez obowiązki informacyjne w ustawie – Prawo przedsiębiorców – art. 14–15* [w:] *Prawo przedsiębiorcy*, red. R. Blicharz, A. Powalowski, Warszawa 2019, s. 57–84; J. Olszewski, *Nowe obowiązki informacyjne w prawie publicznym* [w:] *Sektory infrastrukturalne – problematyka prawna*, red. M. Królikowska-Olczak, Warszawa 2018, s. 93–112; J. Olszewski, *Obowiązki informacyjne w gospodarce jako element zwiększania konkurencji*, Rzeszów 2020. W tej ostatniej monografii o obowiązkach informacyjnych podkreślam, że tylko w przejrzystej gospodarce przepływające między społeczeństwem i władzą informacje mogą tworzyć społeczność zdolną do uczestnictwa w społecznej gospodarce rynkowej. Jedynie pełna i niepoddana manipulacji wiedza ułatwia bowiem społeczeństwu partycypowanie w tej dziedzinie aktywności. Lektura książki otwiera czytelnika na wiele oryginalnych i nowatorskich rozwiązań odnoszących się do informowania, które mogą usprawniać lub zwiększać przejrzystość informacyjną w Polsce, ale też w każdej administracji publicznej, a przede wszystkim w działalności gospodarczej. Istnieje także bardziej specjalistyczna literatura o obowiązkach informacyjnych dla poszczególnych branż lub wrażliwych form działalności gospodarczej. Najwięcej uwagi odnośnie do wszechstronnego informowania widać na rynkach papierów wartościowych. Potwierdza to np. pozycja A. Stokłosa, S. Syp, *MAR. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie nadużyć na rynku. Komentarz*, Warszawa 2021, s. 553.

zowane, czytelne i uczciwe informowanie w nowych obszarach tematycznych ograniczono by znacząco w UE wpływ manipulacyjnej reklamy i zamawianych wybiórczych pozytywnych publikacji.

W ramach drugiej proponowanej tu instytucji, jaką są obligatoryjne akredytacje, proces wzmacniania konkurencji można jeszcze bardziej pobudzić. Proces ten może także następować poprzez działania typu *soft law*, czyli poprzez promowanie i wspieranie przedsiębiorców z fakultatywnego korzystania z akredytacji. Szczególnie będzie to pomocne dla konsumentów w branżach gospodarczych o złożonej bazie wskaźników. Akredytacje takie zapewniałyby wiarygodną i czytelną ocenę, czyli informacje pomocne dla konsumenta, ale także użyteczne dla szerokiej sfery organów publicznych w całej UE w procedurach zamówień publicznych. Tworząc nowe podmioty akredytacyjne wskazane jest korzystanie z dotychczasowych doświadczeń PKA i innych specjalistycznych podmiotów akredytacji.

Bibliografia

- Informacje z platformy ODR dostępnej pod adresem: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/index.cfm?event=main.home.show&lng=PL> (dostęp: 12.05.2023 r.).
- Olszewski J., *Nowe instytucje standaryzacji informowania w ustawie o dostępie cyfrowym*, „Prawo” 2019, t. 329 (tytuł tomu: *Państwo a przedsiębiorca — aktualne wyzwania*, red. A. Borkowski, W. Małecki).
- Olszewski J., *Nowe obowiązki informacyjne w prawie publicznym [w:] Sektory infrastrukturalne – problematyka prawna*, red. M. Królikowska-Olczak, Warszawa 2018.
- Olszewski J., *Obowiązki informacyjne w gospodarce jako element zwiększania konkurencji*, Rzeszów 2020.
- Olszewski J., *Realizacja dialogu poprzez obowiązki informacyjne w ustawie – Prawo przedsiębiorców – art. 14–15 [w:] Prawo przedsiębiorcy*, red. R. Blicharz, A. Powalowski, Warszawa 2019.
- Rojek-Socha P., *KE „wytyka” Polsce zakaz reklamy adwokackiej, a Adwokatura kończy prace nad zmianami*, <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/zakaz-reklamy-adwokackiej-a-decyzja-komisji-europejskiej,519857.html>.
- Sektory infrastrukturalne – problematyka prawna*, red. M. Królikowska-Olczak, Warszawa 2018.
- Stokłosa A., Syp S., *MAR. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie nadużyć na rynku. Komentarz*, Warszawa 2021.
- Strona internetowa Komisji Europejskiej, *Internetowe rozstrzygnięcie sporów*, źródło: <https://ec.europa.eu/consumers/odr/main/index.cfm?event=main.home.show&lng=PL>.
- Strona internetowa UOKiK, <https://prawakonsumenta.uokik.gov.pl/zmiany-2023> (dostęp 10.05.2023 r.).

Akty prawne

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 524/2013 z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie internetowego systemu rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (rozporządzenie w sprawie ODR w sporach konsumenckich) (Dz.U. UE L 165/1 z dnia 18.06.2013 r.).

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2013/11/UE z dnia 21 maja 2013 r. w sprawie alternatywnych metod rozstrzygania sporów konsumenckich oraz zmiany rozporządzenia (WE) nr 2006/2004 i dyrektywy 2009/22/WE (Dz.U. UE L 165/63 z dnia 18.06.2013 r.).

Ustawa z dnia 23 września 2016 r. o pozasądowym rozwiązywaniu sporów konsumenckich (Dz.U. z 2016 r., poz. 1823 ze zm.).

Ustawa z dnia 16 lutego 2007 r. o ochronie konkurencji i konsumentów (Dz.U. 2007 nr 50, poz. 331 ze zm.).

mgr Aleksandra Pelczar

ORCID: 0009-0009-3816-7723

Instytut Nauk Prawnych

Uniwersytet Rzeszowski

Wpływ nauki starożytnej Grecji na rozwój logiki

The Influence of Ancient Greece on the Development of Logic

Abstract

The role of logic in everyday life is of incredibly significant importance. Since ancient times, great thinkers such as Socrates, Plato, Aristotle, and Zeno of Elea have shown an interest in it. The present state of logic is the result of a prolonged process of evolution. The ancient Greek times played a pivotal and immensely foundational role in shaping it. From the 6th to the 4th century BCE, the foundations of logical thinking were born, which had a far-reaching impact on the later development of this field. The aim of this article is to present the significant influence of ancient Greek philosophy on the development of the science of logic. Due to the extensive thematic scope, the author has selected key issues that, in her opinion, had the most impact on the development of this science. This work delves into essential elements such as Socrates' methods, syllogism, and the *reductio ad absurdum* strategy, all of which lead to a deeper understanding of the fundamentals of logic.

Keywords: logic, philosophy, antiquity, syllogism, Socratic methods, Aristotle, Zeno of Elea, *reductio ad absurdum*.

Streszczenie

Rola logiki ma znaczny wpływ na życie codzienne. Już od czasów starożytnych zainteresowanie nią wykazywali wielcy myśliciele tacy jak Sokrates, Platon, Arystoteles czy Zenon z Elei. Obecny stan logiki jest wynikiem długotrwałego procesu jej ewolucji. Kluczową i fundamentalną rolę w jej kształtowaniu odegrały czasy starożytnej Grecji. W okresie od VI do IV wieku p.n.e., narodziły się podstawy myślenia logicznego, które miały dalekosiężny wpływ na późniejsze kształtowanie tej dziedziny. Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie istotnego wpływu starożytnej filozofii greckiej na rozwój nauki jaką jest logika. Ze względu na obszerny zakres tematyczny, autorka dokonała selekcji kluczowych zagadnień, które w jej przekonaniu najbardziej oddziaływały na rozwój tejże nauki. W przedmiotowym opracowaniu poruszone zostały tak istotne elementy jak metody Sokratesa, syllogizm czy strategia *reductio ad absurdum*, które prowadzą do głębszego zrozumienia podstaw logiki.

Słowa kluczowe: logika, filozofia, starożytność, syllogizm, metody Sokratesa, Arystoteles, Zenon z Elei, *reductio ad absurdum*.

1. Wprowadzenie

Historia rozwoju nauki, jaką jest logika, posiada korzenie sięgające czasów starożytnych¹. Bezspornie należy stwierdzić, iż ta dyscyplina naukowa stanowi cenne źródło wiedzy, które jest wykorzystywane przez ludzkość do dnia dzisiejszego. Wielu autorów książek poświęconych tej dziedzinie, już na samym początku wskazuje na jej genezę jednocześnie zaznaczając, że jest ona niezmiernie istotnym elementem wpływającym na aktualną jej postać. To właśnie przeprowadzenie refleksji historycznej pozwala na dogłębne wniknięcie w tematykę i skupienie się na rzeczywistym celu, jaki niesie ze sobą logika².

Zanim zostanie poruszona problematyka związana z aspektami historycznymi logiki należy przedstawić jej definicję. W praktyce często spotykane jest w rozmowach, literaturze lub mediach społecznościowych używanie takich słów jak: logika, logiczny, logiczne itp. Na przykład – *to co mówisz jest logiczne* albo *logicznym wydaje się, że...* itd. Na kanwie życia codziennego zdarzają się również sytuacje, w których ktoś zarzuca drugiej stronie, że jego myślenie jest nie-logiczne³. Należy więc odpowiedzieć na początku na podstawowe pytanie: Czym tak właściwie jest logika? Otóż „logika to nauka o sposobach jasnego i ścisłego ujmowania myśli, która określa reguły poprawnego rozumowania i uzasadniania twierdzeń. Jasne, konsekwentne i uporządkowane myślenie jest podstawą poprawnego wnioskowania. Analizując zasady poprawnego rozumowania sprawdza się konstrukcje zdań zarówno z formalnego punktu widzenia, jak i pod kątem zawartości merytorycznej”⁴.

Logika wywodzi się z nauki jaką jest filozofia. Stanowi samodzielną dyscyplinę, której głównym obszarem zainteresowania jest definiowanie i badanie prawdy. Analiza poprawności pojęć oraz wnioskowań stanowi centralny punkt zainteresowania logiki. Ponadto do jej głównych zadań należy wytyczanie reguł poprawnego rozumowania i argumentacji, eksploracji pojęć oraz zasad metodycznych opracowanych przez inne nauki⁵. Jest to niezwykle istotny aspekt zarówno w dziedzinie filozofii, gdzie logiczne rozumowanie odgrywa kluczową rolę w rozwijaniu teorii i weryfikacji hipotez, jak i w naukach ścisłych, gdzie precyzyjne i logiczne

¹ W. Suchoń, *Wykłady o dziejach logiki dawniejszej*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2001, s. 11–13

² W. Biegański, *Czym jest logika ? Odbitka ze sprawozdań z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Wydział Nauk Antropologicznych, Społecznych, Historycznych i Filozofii*. Posiedzenie z dnia 6 maja 1910 r., III, z. 6, Druk Rubieszewskiego i Wrotnowskiego, Warszawa 1910, s. 120.

³ J. Gregorowicz, *Zarys logiki dla prawników*, PWN, Warszawa 1962, s. 7–8.

⁴ T. Widła, D. Zienkiewicz, *Logika*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 6.

⁵ M. Urbański, *Wprowadzenie do logiki. O czym to będzie?* Instytut Psychologii UAM, http://murbansk.home.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2011/09/WdL_w00.pdf.

myślenie jest niezbędne do badania złożonych zjawisk i problemów. Dzięki logice można wykrywać błędy w argumentacji, zwiększać skuteczność komunikacji, oraz lepiej rozumieć rzeczywistość na podstawie zgodnych z logiką argumentów.

2. Okresy historyczne wpływające na rozwój logiki

Obecna postać logiki stanowi spójny zbiór implikacji wszelkich wydarzeń powstałych na tle historycznych transformacji. Logika pojawiła się w związku z rozwinięciem, między innymi w obrębie cywilizacji helleńskiej, zdolności do konstruowania abstrakcyjnych pojęć oraz prowadzenia rozumowań o charakterze systematycznym. W tym okresie powstawały różnorodne dyscypliny naukowe, które wymagały opracowania teoretycznych podstaw badania poprawności rozumowań (wnioskowań). W odpowiedzi na rosnące zapotrzebowanie na narzędzia i metody analizy oraz formułowania argumentacji, logika zaczęła rozwijać się jako samodzielna nauka, mająca kluczowe znaczenie dla rozwijającego się intelektualnego krajobrazu tamtej epoki. Przekrój całego progresu, jaki powstał na przestrzeni wieków, można podzielić na kilka wyraźnie odznaczających się etapów. Są one związane przede wszystkim z przewodnimi osiągnięciami tej nauki, a co za tym idzie – ze znacznym przełomem w przedmiotowej dziedzinie⁶. Aktualna literatura przedmiotu podaje trzy główne okresy historyczne, które w zdecydowany sposób przyczyniły się do jej rozwoju, tj.⁷:

- Starożytność – uważana za matkę logiki. Grecy filozofowie, tacy jak Zenon z Elei, Sokrates czy Arystoteles w tych czasach formułowali pierwsze systemy logiczne.
- Średniowiecze: w okresie średniowiecza logika była ściśle związana z filozofią scholastyczną, gdzie uczonych interesowały zagadnienia związane z analizą i rozumowaniem w kontekście teologii i filozofii.
- Nowożytność: w renesansie i okresie nowożytnym logika zaczęła wyzwalać się od więzi ze scholastyką i rozwinęła się jako samodzielna nauka. Filozofowie, tacy jak Francis Bacon, John Stuart Mill i Gottfried Wilhelm Leibniz, przyczynili się do rozwoju logiki indukcyjnej i dedukcyjnej.

Zasób tekstów, na których opiera się ówczesna wiedza na temat starożytności, jest stosunkowo ograniczony. Okres starożytności to czas intensyfikacji aktywności filozoficznej, a także czysto naukowej, jednak wiele korpusów pism i traktatów

⁶ W. Suchoń, *Wykłady o dziejach logiki...*, *op.cit.*, s. 11–13.

⁷ S. Lewandowski, A. Malinowski, H. Machińska, J. Petzel, *Logika dla prawników. Teoria państwa i prawa*, filozofia, pod red. A. Malinowskiego, wyd. 5, Wydawnictwo: LexisNexis, Warszawa 2009, s. 9; zob. szerzej w: W. Suchoń, *Wykłady o dziejach logiki...*, *op.cit.*, s. 11.

niniejszej epoki uległo zniszczeniu lub zaginęło na przestrzeni kolejnych wieków. Niemniej jednak teksty, które ocalały, stanowią bezcenne źródło informacji o myśli i wkładzie starożytności w dziedzinę badań logicznych⁸.

3. Rozwój logiki w starożytnej Grecji

Jak już wcześniej wspomniano, logika powstała w starożytnej Grecji. Niejednokrotnie w literaturze można spotkać się ze stwierdzeniem, że Arystoteles jest jej twórcą, a nawet ojcem, niemniej jednak nie był on pierwszym wybitnym filozofem, który zajmował się tą dziedziną. Mowa tu o tak wielkich myślicielach jak Platon, Sokrates czy Zenon z Elei (490–430 p.n.e.), który w swoim życiu poszukiwał prawdy, jednocześnie posługując się przy tym argumentami słownymi. Chociaż prace Zenona z Elei nie przetrwały w formie spisanej, to był on uważany za pioniera dialektyki, która w czasach starożytnych była rozumiana jako umiejętność posługiwania się słowem⁹. Zenon z Elei opracował metodę znaną jako *reductio ad absurdum*, czyli w dosłownym tłumaczeniu: redukcja do absurdu bądź sprowadzenie do sprzeczności. Przedmiotowa procedura opierała swoje założenie na tzw. dowodzeniu nie wprost – czyli sprowadzeniu twierdzenia przeciwnego do absurdu, przy jednoczesnym potwierdzeniu postawionych osobistych założeń. „Zenon udowydniał, że manifestująca się w świecie różnorodność jest iluzją, a rzeczywistość składa się z niezmiennej i wiecznej jedności [...]. Za pomocą swojej metody Zenon opracował argumentacje w postaci paradoksów, sytuacji pozornie oczywistych, lecz kryjących w sobie założenia prowadzące do sprzeczności”¹⁰.

Kolejnym filozofem, który w zdecydowany sposób przyczynił się do rozwoju logiki był Sokrates (469–399 p.n.e.). W swoim życiu skupiał się przede wszystkim na tworzeniu definicji. Metoda Sokratesa opierała się na formowaniu

⁸ W. Suchoń, *Wykłady o dziejach logiki...*, *op.cit.*, s. 11; zob. szerzej <http://www.ptta.pl/pef/pdf/l/logika.pdf>.

⁹ Arystoteles uznał Zenona za twórcę dialektyki, czyli sztuki dyskusowania jako odpierania danej tezy poprzez sprowadzanie do sprzeczności wynikłych z niej konsekwencji. Podobnie też czynił Sokrates, ironicznie kwestionując odpowiedzi swych rozmówców, ale w wymiarze etycznym i politycznym, o czym świadczą wczesne dialogi Platona. Zob. M. Wesoły, *Zenon z Elei – Doksografia i fragmenty*, Instytut Filozofii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, PHILOLOGORUM POSNANIENSIIUM GRAECAE ET LATINAE XXIII/2, 2013.

¹⁰ Argumentacja Zenona, Zintegrowana Platforma Edukacyjna, zob. więcej w: M. Kopernik, *O obrotach. Księga pierwsza*, tłum. M. Brożek, Wrocław 1987, s. 23–24; *Żywoty i poglądy słynnych filozofów, Diogenes Laertios*, tłum. I. Krońska, K. Leśniak, W. Olszewski, Warszawa 1984, s. 523; D. Piętka, *Apagogeniczne argumenty Zenona z Elei w apologii Parmenidesa*, Wyd. Stowarzyszenia Filomatów, Warszawa 2017, s. 77.

dwóch odmiennych tablic. Czynność ta polegała na tym, że na jednej z planszy zapisywane były cechy przynależne do jakiegoś określonego przedmiotu, natomiast na drugiej takie, które nie przysługiwały danej rzeczy. W ten oto sposób tworzono definicję uwzględniającą zarówno pierwszą, jak i drugą tablicę. W momencie, w którym stworzone sformułowanie okazywało się zbyt szerokie, wówczas dokonywano jego skondensowania, a co za tym idzie zawężenia treści przysługującej danej rzeczy. „Za szeroka definicja wymagała dołączenia nowej cechy do cech z drugiej tablicy. Za wąska definicja wymagała eliminacji pewnych cech z tablicy pierwszej. W ten sposób Sokrates stał się prekursorem zasad wnioskowania eliminacyjnego”¹¹. Filozof został uznany za prekursora indukcji, pomimo tego, że nie rozróżniał twierdzeń indukcyjnych od definicji, które to właśnie w oparciu o nie powstały¹². Termin „indukcja” (łac. *inductio* – naprowadzenie) odnosi się do jednej z metod wnioskowania w logice i filozofii, polegającej na wyciągnięciu ogólnych wniosków na podstawie konkretnych przykładów lub obserwacji¹³.

Metoda ta jest przeciwna dedukcji, która opiera się na wnioskowaniu od ogólnych założeń do konkretnej sytuacji. Sokrates nie był bezpośrednio związany z rozwijaniem teorii indukcji, ale jego filozoficzna praktyka, w tym metoda sokratyczna, wprowadzała elementy krytycznego myślenia i analizy, które można by interpretować w kontekście indukcyjnego procesu myślowego¹⁴. Przyczynienie się Sokratesa do rozwoju logiki można odnaleźć również na innych płaszczyznach. Przypisane zostały mu bowiem metody sokratyczne, dzielące się na majeutyczną (gr. *maieutikós* – *położniczy*) oraz elenktyczną (gr. *elegktikós* – *zbijający, badawczy*).

Metoda sokratejska majeutyczna, to filozoficzna technika stosowana przez greckiego filozofa, mająca na celu ułatwienie drugiej osobie odkrywania własnych myśli, przekonań i wiedzy poprzez zadawanie odpowiednich pytań. Nazwa *majeutyka* pochodzi od porównania tej metody do działalności położnej, która pomaga rodzącej kobiecie urodzić dziecko. Sokrates wierzył, że ludzie

---

¹¹ S. Lewandowski, A. Malinowski, H. Machińska, J. Petzel, *Logika dla prawników. Teoria...*, *op.cit.*, s. 9; zob. szerzej T. Czeżowski, *Logika. Podręcznik dla studiujących nauki filozoficzne*, Warszawa 1949, s. 207.

¹² Wnioskowanie dedukcyjne. Patrz szerzej: S. Lewandowski, A. Malinowski, J. Petzel, *Logika dla prawników. Słownik encyklopedyczny*, wyd. 3 zaktualizowane i rozszerzone, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 266.

¹³ Obecnie w literaturze przedmiotu wyróżnia się kilka rodzajów indukcji, m.in. indukcję eliminacyjną, indukcję enumeracyjną niepełną, indukcję enumeracyjną pełną oraz indukcję statystyczną. Zob.: S. Lewandowski, A. Malinowski, J. Petzel, *Logika dla prawników. Słownik...*, *op.cit.*, s. 103.

¹⁴ S. Lewandowski, A. Malinowski, H. Machińska, J. Petzel, *Logika dla prawników. Teoria...*, *op.cit.*, s. 10.

posiadają pewne wewnętrzne prawdy i wiedzę, choć niejednokrotnie nie są ich świadomi. Poprzez zadawanie prowokacyjnych pytań zmuszał rozmówcę do głębokiej analizy i refleksji, co w konsekwencji prowadziło do wydobywania wniosków i wiedzy, którą osoba posiadała, ale nie zdawała sobie z tego sprawy. To właśnie poprzez odpowiedni dobór pytań Sokrates kierował myśli swojego rozmówcy w taki sposób, aby ten dochodził do logicznych wniosków na podstawie swoich własnych przekonań i doświadczeń. Grecki filozof nie dawał gotowych odpowiedzi, ale stwarzał warunki, w których osoba mogła sama dojść do pewnych konkluzji¹⁵.

Metoda elenktyczna miała na celu prowokowanie myślenia, analizy argumentów i poszukiwania prawdy poprzez dialog i refleksję. Sokrates wykorzystywał ją jako narzędzie do pomagania innym w samodoskonaleniu się i lepszym zrozumieniu swoich przekonań. Kierował on serią pytań w stronę swojego rozmówcy, zmierzając do zidentyfikowania konkretnych punktów, w których argumentacja mogła być słaba lub sprzeczna. Metoda elenktyczna miała także na celu konfrontację rozmówcy z własnymi przekonaniami i pobudzenie go do refleksji nad swoją wiedzą oraz przekonaniami. Sokrates głęboko wierzył, że poprzez zrozumienie własnych braków argumentacyjnych lub sprzeczności, rozmówca ma szansę na rozwinięcie swojego intelektualnego rozwoju. Proces ten często doprowadzał do punktu aporii, w którym rozmówca zdawał sobie sprawę, że jego przekonania nie są tak pewne, jak przypuszczał. To z kolei budziło w nim ducha krytycznego myślenia i otwierało drzwi do dalszych badań i refleksji¹⁶. Ważne jest jednak zrozumienie, że logika jako formalna dyscyplina rozwinęła się w późniejszych okresach filozofii, takich jak scholastyka średniowiecza czy okres nowożytny, a nie była centralnym punktem zainteresowania Sokratesa. Niemniej jednak, jego podejście do myślenia krytycznego i analizy argumentów przyczyniło się do ewolucji myśli logicznej w filozofii.

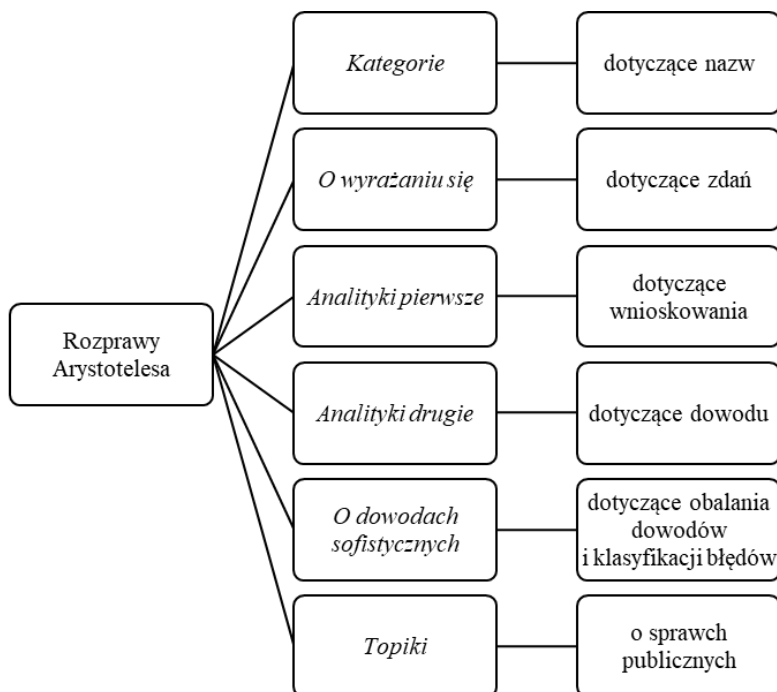
Największy wpływ na rozwój logiki wywarł Arystoteles (384–322 p.n.e.). Jego dzieła i teorie po dziś dzień stanowią podstawę teorii rozumowania indukcyjnego, a w szczególności indukcji eliminacyjnej¹⁷. Jego twórczość przejawia się w wielu dziełach, które zostały przedstawione na schemacie 1.

---

¹⁵ M. Jurewicz, *Sondowanie potrzeb metodą Sokratesa*, 2018, <https://jobdesigner.pl/jak-poznac-potrzeby-klienta-cd-sondowanie-potrzeb-metoda-sokratesa/>; Metody Sokratesa, Zintegrowana Platforma Edukacyjna <https://zpe.gov.pl/b/metody-sokratesa/P15sMCUh0>.

¹⁶ P. Conor, *The Socratic Method: Fostering Critical Thinking*, Colorado State University, <https://tilt.colostate.edu/the-socratic-method/>; G. Mastrangelo, C. Serva, M. Airth Socratic Method Overview and Examples, <https://study.com/learn/lesson/socratic-method-overview-examples.html>.

¹⁷ S. Lewandowski, A. Malinowski, H. Machińska, J. Petzel, *Logika dla prawników. Teoria...*, s. 9.

Schemat 1. Ujęcie logiki w rozprawach Arystotelesa

Źródło: opracowanie własne na podstawie: S. Lewandowski, A. Malinowski, H. Machińska, J. Petzel, *Logika..., op.cit.*, s. 10.

Arystoteles jest uznawany za twórcę teorii definicji. W swojej rozprawie zatytułowanej *Topiki* (księga I) tworzy pierwszą formułę definicji i określa, że jest ona „wyrażeniem oznaczającym istotę rzeczy”¹⁸. Powołuje się na dwuczłonową formę definicji określając ją, jako składowe rodzaju i różnicy „Rodzaj – jest to – w ujęciu Arystotelesa – co jest orzekane istotnie o wielu rzeczach gatunkowo różnych”¹⁹. Warto również zaznaczyć, iż grecki filozof kształtuje zasady dotyczące definiowania, m.in. jedna z reguł polega na tym, że definicja powinna opierać się na pojęciach pierwotnych. Arystoteles skupiał się na identyfikacji kluczowych cech, które wchodzą w skład definicji danego pojęcia. Poprzez koncentrowanie się na relacji zachodzącej pomiędzy słowem, a jego znaczeniem zaczął rozumieć, co dokładnie daną definicję czyni unikalną. Według Arystotelesa popełniane błędy w definiowaniu polegają na²⁰:

¹⁸ Arystoteles, *Topiki*, ks. I, 101 b, 11 [w:] W. Suchoń, *Wykłady o dziejach logiki dawniejszej*, Kraków 2001, s. 53.

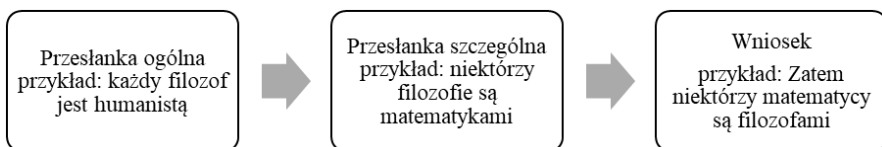
¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ S. Lewandowski, A. Malinowski, H. Machińska, J. Petzel, *Logika..., op.cit.*, s. 10.

- dobieraniu niewłaściwego języka, który jest niejasny i niezrozumiały;
- podawaniu zbyt szerokich określeń, które są zbędne, aby zrozumieć sens określonej definicji.

Arystoteles jest twórcą kluczowego pojęcia w logice, jakim jest *sylogizm*. Jego wpływ na logikę, zwłaszcza w tym kontekście, jest głęboki i fundamentalny. Arystoteles był uznawanym starożytnym filozofem greckim, który dokonał znaczących wkładów w różne dziedziny, w tym logikę, etykę, metafizykę i nauki przyrodnicze. Jego praca w tej dziedzinie, a zwłaszcza rozwinięcie sylogizmu, wywarła trwały wpływ na sposób, w jaki myślimy i rozumiemy. Prace nad sylogizmem znajdują się w dziele *Analityki pierwsze* i *Analityki drugie*, które stanowią część *Organonu* – tj. zbioru prac logicznych Arystotelesa²¹. „Syllogizm, zdaniem Arystotelesa, polega na takim ustosunkowaniu myśli, że jeżeli coś zostaje założone, coś innego z konieczności wynika i przytem wynika tylko z tego, co zostało założone. Wobec tego, jeżeli nadamy myśli naszej formę konstrukcji sylogistycznej, możemy z łatwością sprawdzić, czy wypowiedziany przez nas sąd jest koniecznym wynikiem przyjętych założeń”²². Innymi słowy, sylogizm to wprowadzona przez Arystotelesa uporządkowana forma rozumowania dedukcyjnego, obejmująca dwa założenia i wniosek. Składa się z trzech terminów: terminu głównego, terminu mniejszego i terminu pośredniego. Główne założenie, założenie mniejsze i wniosek są ułożone w określony sposób, aby ustalić logiczną zależność między terminami. To uporządkowane podejście umożliwiło systematyczną analizę argumentów, umożliwiając naukowcom ocenę poprawności rozumowania w sposób klarowny i zorganizowany.

Praca Arystotelesa nad sylogizmem była kluczowa w rozwijaniu metodycznego sposobu oceny poprawności argumentów i wyciągania wniosków, które koniecznie wynikają z założeń. Jego wkład stanowił fundament dla późniejszych rozwojów w dziedzinie logiki, wpływając zarówno na średniowiecznych, jak i nowoczesnych filozofów. Struktura syllogizmu Arystotelesa obejmuje trzy kluczowe elementy, które zostały ukazane na schemacie 2.

Schemat 2. Struktura syllogizmu Arystotelesa

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Kurs logiki, sylogistyki*, odc. 06: *Budowa syllogizmu*, platforma edukacyjna Podatkowa Oficyna Wydawnicza, 2015, https://www.youtube.com/watch?v=qNIHbE_Wlg8

²¹ *The Organon*, https://openlibrary.org/books/OL14455887M/The_Organon.

²² W. Biegański, *Podręcznik Logiki Ogólnej dla szkół średnich i samouków*, wyd. 4, Wydawnictwo Księgarni E. Wende i S-ka w Warszawie, Warszawa–Lwów 1916, s. 50

Wpływ Arystotelesa na logikę, zwłaszcza poprzez rozwinięcie sylogizmu jest istotnym elementem rozwoju. Jego uporządkowane podejście do rozumowania dedukcyjnego rewolucjonizowało sposób, w jaki oceniamy argumenty, a stworzone przez greckiego myśliciela koncepcje pozostają aktualne od wieków, kształtując dziedzinę logiki i jej zastosowania w filozofii, matematyce i innych obszarach badań²³.

Podsumowanie

Starożytność miała ogromny wpływ na rozwój logiki m.in. poprzez wprowadzenie kluczowych koncepcji, metod i systemów myślowych, które do dziś kształtują tę dziedzinę²⁴. Odegrała ona kluczową rolę w kształtowaniu myśli logicznej. To właśnie w tamtym czasie narodziły się podstawowe pojęcia, takie jak definicja czy syllogizm, które wciąż znajdują zastosowanie we współczesnej logice. Filozofowie starożytni prowadzili dyskusje na temat natury rzeczywistości, poznania, argumentacji i wnioskania, co w istotny sposób przyczyniło się do rozwoju tej dziedziny nauki. Historia logiki pokazuje, jak ta dziedzina nauki ewoluowała i rozwijała się przez tysiąclecia. Od starożytnych Greków, przez średniowieczne szkoły filozoficzne, renesans i nowożytność, aż po współczesność, logika pozostaje nieodzownym narzędziem poznania i analizy rzeczywistości. Jej rola w rozwoju nauki, filozofii i technologii jest nieoceniona, a dalszy rozwój logiki jest kluczowy dla naszego zrozumienia świata i jego funkcjonowania.

Bibliografia

Literatura

- Arystoteles, *Topiki*, ks. I, 101 b, 11 [w:] W. Suchoń, *Wykłady o dziejach logiki dawniejszej*, Kraków 2001.
- Biegański W., *Czym jest logika?* Odbitka ze sprawozdań z posiedzeń Towarzystwa Naukowego Warszawskiego. Wydział Nauk Antropologicznych, Społecznych, Historycznych i Filozofii. Posiedzenie z dnia 6 maja 1910 r. III, z. 6, Druk Rubieszewskiego i Wrotnowskiego, Warszawa.
- Biegański W., *Podręcznik Logiki Ogólnej dla szkół średnich i samouków*, Wydanie Czwarte, Wydawnictwo Księgarni E. Wende i S-ka w Warszawie, Warszawa–Lwów 1916.
- Czeżowski T., *Logika. Podręcznik dla studiujących nauki filozoficzne*, Warszawa 1949.

---

²³ *Rozumowanie sylogistyczne*, PWN, <https://psychologia.pwn.pl/artukul/rozumowanie-sylogistyczne-6283f2ac85adea0cd0865811>, zob. szerzej w: E. Nęcki, J. Orzechowski, B. Szymura, S. Wichary, *Psychologia poznawcza*, PWN, Warszawa 2020.

²⁴ R. Praszczuk, *Zarys logiki starożytnej*, „Prace Naukowe. Pedagogika” 8/10, 1999/2001 s. 1072.

- Gregorowicz J., *Zarys logiki dla prawników*, PWN, Warszawa 1962.
- Kopernik M., *O obrotach. Księga pierwsza*, tłum. M. Brożek, Wrocław 1987.
- Lewandowski S., Malinowski A., Machińska H., Petzel J., *Logika dla prawników. Teoria państwa i prawa, filozofia*, pod red. A. Malinowskiego, wyd. 5, wyd. LexisNexis, Warszawa 2009.
- Lewandowski S., Malinowski A., Petzel J., *Logika dla prawników. Słownik encyklopedyczny*, wyd. 3 zaktualizowane i rozszerzone, Wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2021.
- Nęcki E., Orzechowski J., Szymura B., Wichary S., *Psychologia poznawcza*, Wyd. PWN, Warszawa 2020.
- Piętka D., *Apagogeniczne argumenty Zenona z Elei w apologii Parmenidesa*, Wyd. Stowarzyszenia Filomatów, Warszawa 2017.
- Praszczyk R., *Zarys logiki starożytnej*, „Prace Naukowe. Pedagogika” 8-9-10, 1999-2001.
- Suchoń W., *Wykłady o dziejach logiki dawniejszej*, Wydawnictwo UJ., Kraków 2001.
- Wesoły M., *Zenon z Elei – Doksografia i fragmenty*, Instytut Filozofii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, PHILOLOGORUM POSNANIENSIIUM GRAECAE ET LATINAE XXIII/2, 2013.
- Widła T., Zienkiewicz D., *Logika*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Żywoty i poglądy słynnych filozofów, Diogenes Laertios*, tłum. I. Krońska, K. Leśniak, W. Olszewski, Warszawa 1984.

Źródła internetowe

- Argumentacja Zenona*, Zintegrowana Platforma Edukacyjna <https://zpe.gov.pl/pdf/Phkxto280>.
- Conor P., *The Socratic Method: Fostering Critical Thinking*, Colorado State, University <https://tilt.colostate.edu/the-socratic-method/>.
- Jurewicz M., *Sondowanie potrzeb metodą Sokratesa*, 2018, <https://jobdesigner.pl/jak-poznac-potrzeby-klienta-cd-sondowanie-potrzeb-metoda-sokratesa/>.
- Kurs logiki, sylogistyki, odc. 06: Budowa sylogizmu*, Platforma Edukacyjna Podatkowa Oficyna Wydawnicza, 2015, https://www.youtube.com/watch?v=qNIHbE_Wlg8.
- Mastrangelo G., Serva C., Airth M., *Socratic Method Overview and Examples*, <https://study.com/learn/lesson/socratic-method-overview-examples.html>.
- Metody Sokratesa*, Zintegrowana Platforma Edukacyjna <https://zpe.gov.pl/b/metody-sokratesa/P15sMCUh0>.
- Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, <http://www.ptta.pl/pef/pdf/1/logika.pdf>.
- Rozumowanie sylogistyczne*, PWN, <https://psychologia.pwn.pl/artukul/rozumowanie-sylogistyczne-6283f2ac85adea0cd0865811>.
- The Organon, https://openlibrary.org/books/OL14455887M/The_Organon.
- Urbański M., *Wprowadzenie do logiki. O czym to będzie?*, Instytut Psychologii UAM, http://murbansk.home.amu.edu.pl/wp-content/uploads/2011/09/WdL_w00.pdf.

ks. dr hab. Tomasz Rakoczy

ORCID: 0000-0001-5820-5437

Instytut Prawa

Akademia Kujawsko-Pomorska w Bydgoszczy

**Konieczność zastosowania kanonicznego zdarzenia utraty stanu duchownego dla wyrejestrowania osoby duchownej z ubezpieczeń społecznych.
Glosa aprobująca do wyroku Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie – III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych z dnia 21 sierpnia 2013 roku, III AUa 468/13**

The necessity of applying the canonical event of the loss of clerical state for the deregistration of a clergyman from insurance security.

The approving gloss to the judgement of the Court of Appeal in Rzeszów – III Division of Labor and Social Insurance of August 21, 2013, III AUa 468/13

Abstract

The commented judgement concerns the need to apply the term of canon law, which is the loss of the clerical state to determinate deregistration from compulsory insurance security. It should be identified with the statutory deadline for resignation from the clerical state. The legislator recognized the autonomy of the Catholic Church and rightly applied the terms defined by it. In this respect, he defined both the group of clergy subject to insurance, the moment of coverage of insurance obligation, as well as the event that indicates deregistration from insurance. It is not sufficient for exclusion from insurance a unilateral declaration of resignation from clerical state or pastoral functions undertaken, as the appellant believes. They have no effect in the forum of canon law and have no consequences in social insurance law.

Keywords: autonomy of Church, Social Insurance Institution, canon law.

Streszczenie

Komentowane orzeczenie dotyczy konieczności zastosowania terminu prawa kanonicznego, którym jest *utrata stanu duchownego* dla określenia wyrejestrowania z obowiązkowych ubezpieczeń społecznych. Należy je utożsamić z ustawowym terminem *rezygnacji ze stanu duchownego*.

Ustawodawca uznał autonomię Kościoła katolickiego i słusznie zastosował zdefiniowane przez jego prawo terminy. W tym przedmiocie określił zarówno grupę osób duchownych, podlegających ubezpieczeniu, moment objęcia obowiązkiem ubezpieczeniowym, jak i zdarzenie, które wskazuje na wyrejestrowanie z ubezpieczeń. Dla wyłączenia z ubezpieczeń nie jest bowiem wystarczające, jak twierdzi odwołujący, jednostronne oświadczenie o rezygnacji ze stanu duchownego lub z podejmowanych funkcji duszpasterskich. Nie rodzą one skutków na forum prawa kanonicznego i nie mają konsekwencji w prawie ubezpieczeń społecznych.

Słowa kluczowe: autonomia Kościoła, Zakład Ubezpieczeń Społecznych, prawo kanoniczne.

Decyzją z dnia 1 sierpnia 2012 roku Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w R. (dalej: ZUS) stwierdził, że wnioskodawca D.K. jako duchowny, od dnia 1 września 2011 roku podlega obowiązkowym ubezpieczeniom: emerytalnemu, rentowemu i wypadkowemu. Wnioskodawca, będąc osobą duchowną, od dnia 1 września 2009 roku był zatrudniony w Publicznej Szkole Podstawowej w K. i równocześnie w Gimnazjum w K. z wynagrodzeniem przenoszącym minimalne wynagrodzenie za pracę, w związku z czym podlegał ubezpieczeniom społecznym z tytułu pracowniczego. Zatrudnienie ze Szkołą Podstawową ustało jednak z dniem 1 września 2011 roku, co spowodowało, że wynagrodzenie za pracę z tytułu zatrudnienia w gimnazjum obniżyło się do wysokości mniejszej od minimalnego. Z tą właśnie datą odrodził się obowiązek ubezpieczeń społecznych wnioskodawcy z tytułu stanu duchownego.

Wnioskodawca, pismem z dnia 11 września 2012 roku, odwołał się od decyzji ZUS do Sądu Okręgowego w Przemyślu. Podkreślił, że przebyty w dniu 25 czerwca 2011 roku wylew i będący tego następstwem późniejszy stan jego zdrowia wykluczył go praktycznie z życia zawodowego jako osoby duchownej, o czym informował na bieżąco swojego przełożonego, tj. biskupa diecezjalnego. Informował także o aktualnym domowym adresie zamieszkania nie związanym z parafią w N., do której z dniem 1 lipca 2011 roku otrzymał skierowanie, ale w której to pracy duszpasterskiej nigdy nie podjął. W ocenie więc wnioskodawcy ta sytuacja z jednej strony wyklucza przyjęcie, że może podlegać on obowiązkowi ubezpieczenia społecznego jako osoba duchowna, z drugiej zaś mylne informowanie ZUS-u przez kurię, iż miejscem jego pobytu jest parafia w N. pozbawiło go możliwości aktywnego współdziałania w prowadzonym przez organ rentowy postępowaniu wyjaśniającym w niniejszej sprawie, co uzasadnia zarzut nieważności zaskarżonej decyzji.

Ponadto, pismem z dnia 15 grudnia 2012 roku wnioskodawca poinformował biskupa diecezji, że z uwagi na sytuację zdrowotną podtrzymuje decyzję o niepowracaniu do diecezji, niestawiennictwie w parafii w N., oczekując decyzji o przeniesieniu go do stanu świeckiego. W odpowiedzi na powyższe biskup [...] w piśmie z dnia 29 grudnia 2012 roku zachęcał D.K. do ponownego przemyślenia

swojej decyzji, polecając jednocześnie, aby ten osobiście stawił się w K. Wobec braku spełnienia przez wnioskodawcę tego polecenia, biskup [...] w piśmie z dnia 6 lutego 2013 roku poinformował, iż w świetle prawa kanonicznego jednostronna deklaracja o odejściu z kapłaństwa nie rodzi skutków prawnych. Jednocześnie D.K. udzielone zostało upomnienie kanoniczne z powołaniem się na kan. 1339 i kan. 1347 § 1 Kodeksu Prawa Kanonicznego¹ (dalej: KPK) wraz z ostrzeżeniem, że w przypadku dalszego trwania w nieposłuszeństwie wymierzona być może kara suspensy. W międzyczasie zaś, pozwany organ rentowy wydał – zaskarżoną w niniejszym postępowaniu – decyzję z dnia 1 sierpnia 2012 roku o obowiązkowym ubezpieczeniu społecznym wnioskodawcy jako duchownego, od dnia 1 września 2011 roku.

Niezależnie od tego, apelujący kwestionował stanowisko sądu okręgowego co do konieczności posiłkowania się przepisami prawa kanonicznego dla określenia jego statusu ubezpieczeniowego jako osoby duchownej. Utrzymywał, że powyższe nie ma swego uzasadnienia w przepisach ustawy systemowej, a tym bardziej w ustawie zasadniczej, która nie wymienia prawa kanonicznego jako źródła powszechnie obowiązującego prawa. Wskazując na art. 65 Konstytucji RP i podkreślając świecki charakter państwa, wnioskodawca wyprowadził wniosek o skuteczności wystąpienia ze stanu duchownego dla potrzeb ubezpieczeniowych, wyłącznie na podstawie swego złożonego w tym przedmiocie oświadczenia (co miał uczynić już w październiku 2011 roku, choć nie zostało to formalnie odnotowane przez pracowników ZUS), popartego faktem braku wykonywania posługi kapłańskiej od momentu zachorowania tj. od dnia 25 czerwca 2011 roku.

Pozwany ZUS w odpowiedzi na odwołanie z dnia 10 grudnia 2012 roku wniósł o oddalenie żądania wnioskodawcy z tych samych względów, które legły u podstaw zaskarżonej decyzji.

Stanowisko Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie

Sąd Apelacyjny w Rzeszowie uznał, że apelacja jest nieuzasadniona i jako taka podlega oddaleniu. Zaskarżony wyrok Sądu Okręgowego (Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych) w Przemyślu z dnia 14 marca 2013 roku, wbrew zarzutom zaskarżenia, jest wyrokiem trafnym i odpowiadającym prawu.

---

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), cz. II, s. 1–317; tekst polski: Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Pallottinum, Poznań 1984.

Nieporozumieniem jest stawiany przez skarżącego zarzut naruszenia prawa procesowego, tj. art. 233 KPC, co apelujący upatrywał w bezpodstawnym daniu wiary przez sąd I instancji informacjom władz kościelnych, mających stać w sprzeczności z jego oświadczeniami. Powoływane informacje Kurii Diecezjalnej w S. stanowiły wyjaśnienia dla sądu orzekającego w zakresie określenia statusu wnioskodawcy jako osoby duchownej w kontekście przepisów prawa kanonicznego – przy odmiennych w tym względzie twierdzeniach odwołującego – co w istocie stanowiło o dokonaniu przez Sąd Okręgowy w Przemyśle ostatecznej oceny prawnej sprawy w aspekcie tych dwóch różnych stanowisk.

Zdaniem Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie jedyną kwestią sporną wymagającą przesądzenia jest, czy na tak określoną datę wnioskodawca zachował status duchownego (bo tylko w tym wypadku zasadne stawało się przyjęcie, iż ponownie „powrócił” wówczas do obowiązkowego ubezpieczenia społecznego tej grupy ubezpieczonych). Sąd I instancji, przesądzając o tak określonym statusie ubezpieczeniowym odwołującego, oparł się w tym względzie na powołanych w informacji Kurii przepisach prawa kanonicznego, w świetle których odwołujący nie utracił stanu duchownego. To stanowisko zostało w całej rozciągłości podzielone przez sąd I instancji. Uzupełniając zaś w koniecznym zakresie naprowadzone w tym przedmiocie wywody Sądu Okręgowego, przy jednoczesnym odniesieniu się do zarzutów skarżącego Sąd Apelacyjny w Rzeszowie, zauważył, że przepisy ustawy z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych² (dalej: u.s.u.s.), definiując osobę duchowną (art. 8, pkt 13) ograniczyły się do stwierdzenia, że jest to duchowny oraz członkowie zakonów męskich i żeńskich Kościoła [...], innych Kościołów i związków wyznaniowych z wyjątkiem alumnów seminariów duchownych, nowicjuszków, postulantów i juniorystów, którzy nie ukończyli 25. roku życia. Z kolei w art. 13 pkt 10 powołanej ustawy, określającym czasookres trwania obowiązkowego ubezpieczenia społecznego duchownych, stwierdzone zostało, iż rozciąga się on od dnia przyjęcia do stanu duchownego do dnia wystąpienia z tego stanu, a w przypadku alumnów seminariów duchownych, nowicjuszków, postulantów i juniorystów od dnia ukończenia 25 lat. Sąd Apelacyjny uznał za oczywiste, że ustawodawca nie był w żaden sposób władny do dookreślenia, w jaki sposób i na jakich zasadach następuje przyjęcie do stanu duchownego, jak i jego ustanie. Kościół rządzi się bowiem w tych sprawach własnym prawem, swobodnie wykonując władzę duchowną i jurysdykcyjną. W konsekwencji powyższe stanowić więc musi podstawę do stosowania przepisów prawa kanonicznego dla określenia statusu ubezpieczeniowego wnioskodawcy, niezależnie od tego, że to

---

² Ustawa z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1009).

prawo wyznaniowe samo w sobie – jak słusznie podniósł apelujący – nie stanowi powszechnie obowiązującego źródła prawa w rozumieniu art. 87 Konstytucji RP. Źródłem tym są jednak powołane wyżej ustawy, czy umowa międzynarodowa, jaką jest Konkordat. W świetle zaś przepisów powołanego prawa, a konkretnie jego kan. 290, stan duchowny traci się wyłącznie przez:

- wyrok sądowy lub dekret administracyjny stwierdzający nieważność święceń,
- karę wydalenia nałożoną zgodnie z przepisami prawa,
- respekt Stolicy Apostolskiej.

Żaden z tak określonych przypadków w odniesieniu do D.K. nie wystąpił, co potwierdzone zostało w piśmie wyjaśniającym Kurii, na których to wyjaśnieniach oparł się Sąd I instancji w swoim rozstrzygnięciu. Status odwołującego jako księdza Kościoła [...] potwierdzony też został decyzją biskupa [...] z dnia 6 lutego 2013 roku nakładającą na niego upomnienie kanoniczne zgodnie z kan. 1339 i 1347 § 1 KPK.

W tym stanie rzeczy – w ocenie Sądu Apelacyjnego – w żaden sposób nie można zgodzić się ze skarżącym, iż dostatecznym dla ustania jego obowiązku ubezpieczenia społecznego jako osoby duchownej jest złożone w tym względzie oświadczenie o wystąpieniu ze stanu duchownego. Jak bowiem podniesiono wyżej, użyty w art. 13 pkt 10 u.s.u.s. zwrot „do dnia wystąpienia z tego stanu” należy tłumaczyć (w aspekcie prawa kanonicznego) jako sytuację związaną jedynie z przewidzianym tam przypadkiem utraty stanu duchownego. W przeciwnym bowiem razie, gdyby podzielić stanowisko wnioskodawcy, iż omawiany obowiązek ubezpieczenia społecznego opierać by się miał jedynie na oświadczeniach zainteresowanych, doprowadziłoby to wręcz do absurdalnych sytuacji, gdy także objęcie tym systemem ubezpieczenia uzależnione by zostało wyłącznie od tak określonej deklaracji, jako dnia przyjęcia do stanu duchownego w rozumieniu powołanego wyżej przepisu ustawy systemowej. Na koniec – w związku z zarzutami apelacji o braku właściwego uprzedzenia skarżącego co do jego sytuacji prawnej po dniu 1 września 2011 roku – Sąd Apelacyjny podniósł, że obowiązek ubezpieczenia społecznego powstaje z mocy samego prawa, przy spełnieniu przewidzianych ustawowo kryteriów³.

Podstawa prawna

Dla głosowanego orzeczenia istotne są przepisy prawa polskiego, jak i kanonicznego (wewnętrzne prawa Kościoła katolickiego). Do pierwszych z nich należą przepisy art. 13 pkt 10 u.s.u.s. Ustawodawca stanowi w nim, że: „Obowiązkowo

---

³ Por. wyrok SN z dnia 6 grudnia 1990 roku, II UR 9/90, OSP 1991/7-8/172.

ubezpieceniom emerytalnemu, rentowym, chorobowemu i wypadkowemu podlegają osoby fizyczne w następujących okresach: duchowni – od dnia przyjęcia do stanu duchownego do dnia wystąpienia z tego stanu, a w przypadku alumnów seminariów duchownych, nowicjuszków, postulantów i juniorystów – od ukończenia 25 lat”.

Do drugiej z grup należy przepis kan. 290 KPK. Głosi on, że: „Święcenia raz ważnie przyjęte nigdy nie tracą na ważności. Jednakże duchowny traci stan duchowny: 1. Przez wyrok sądowy lub dekret administracyjny, stwierdzający nieważność święceń; 2. Przez karę wydalenia nałożoną zgodnie z przepisami prawa; 3. Przez reskrypt Stolicy Apostolskiej, którego to reskryptu Stolica Apostolska udziela diakonom tylko z poważnych przyczyn, a prezbiterom z najpoważniejszych”.

Ocena stanowiska Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie

Stanowisko Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie należy ocenić aprobująco. Kwestią kluczową glosowanego wyroku, stanowiącą jednocześnie kontrowersję między stanowiskami organu administracyjnego i sądów z jednej strony, a odwołującego z drugiej jest odpowiedź na pytanie, jakie zdarzenie ma przesądzić o wyrejestrowaniu osoby duchownej z obowiązku ubezpieczeń społecznych, z tytułu pozostawania w stanie duchownym. Zdaniem odwołującego, wystarczającą jest jednostronne oświadczenie osoby duchownej. Zdaniem organu ubezpieczeniowego i sądów – przeciwnie. Ustawowy termin, użyty – jak to określił Sąd Apelacyjny w Rzeszowie – „niezbyt fortunnie”, a którym jest „wystąpienie ze stanu duchownego” należy utożsamiać jedynie z kanonicznym terminem „utrata stanu duchownego”. Weryfikuje się on jedynie w decyzji odpowiednich organów Kościoła katolickiego.

Przepisy prawa polskiego zawarte w u.s.u.s. dobrze określają sytuację ubezpieczeniową osób duchownych. Wskazują bowiem, kim jest osoba duchowna, z jakim momentem podlega ona ubezpieczeniu oraz którym z ubezpieczeń podlega obowiązkowo, a którym dobrowolnie⁴. Jedynym wyjątkiem w tej konstrukcji jest brak definicji zdarzenia, w którym następuje wyrejestrowanie z ubezpieczeń. Ustawodawca co prawda określił go jako „wystąpienie ze stanu duchownego”, lecz go nie zdefiniował.

Wskazany brak przywołuje szersze pytanie o stosowanie prawa kanonicznego w prawie polskim. To zagadnienie budzi w literaturze prawniczej kontro-

---

⁴ Zob. T. Rakoczy, *Elementy korzystne dla duchownych w ustawie – System ubezpieczeń społecznych*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2009, nr 6, s. 190–193.

wersje⁵. W komentowanym przypadku, konieczność zastosowania przepisów prawa kanonicznego Sąd Apelacyjny w Rzeszowie słusznie wywiódł z autonomii Kościoła katolickiego, który w swoich sprawach rządzi się swoim prawem. To prawo wewnętrzne Kościoła stanowi o przyjęciu do stanu duchownego, o tym, czym ów stan jest, jak i konsekwentnie o tym, w jaki sposób następuje jego pozbawienie. Skoro ustawodawca na użytek ubezpieczeń społecznych uznał dwa pierwsze ze wskazanych zdarzeń kanonicznych, to konsekwentnie należy domniemywać, że uznaje także trzecie, które skutkuje wyrejestrowaniem z ubezpieczeń społecznych. Zaakceptowanie autonomii Kościoła katolickiego w zakresie pozycji kanonicznej osób duchownych, jak właściwie stwierdził Sąd Apelacyjny, musi stanowić podstawę do stosowania przepisów prawa kanonicznego, odnośnie do pojęć określających wskazane powyżej zdarzenia ubezpieczeniowe. Dlatego też aprobując należy odnieść się do pytania postawionego przez Sąd I Instancji Kurii Diecezjalnej w sprawie stanu kanonicznego odwołującego, a w szczególności dotyczące tego czy pozostaje on w stanie duchownym, w rozumieniu przepisów prawa kanonicznego. Kluczowa w przedmiotowej kwestii jest wypowiedź biskupa diecezji, że jednostronne oświadczenie o rezygnacji ze stanu duchownego nie wywiera żadnych skutków.

Akceptacji użytego przez ustawodawcę w art. 13 pkt 10 u.s.u.s. terminu „przyjęcie do stanu duchownego” należy doszukiwać się w przepisie art. 19 ust. 1 pkt ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania. Państwo polskie uznało w nim prawo legalnie istniejących Kościołów i związków wyznaniowych do ustanawiania duchownych, na własnych zasadach⁶. Tym samym, w przedmiotowej kwestii (w zakresie Kościoła katolickiego) ma zastosowanie w prawie polskim kan. 266 § 1 KPK, który przewiduje, że: „Przyjmujący diakonat staje się duchownym...”. Ponadto, w wykonywaniu tej szczególnej funkcji Kościołów, państwo polskie zobowiązało się także w art. 15 ust. 1 Konkordatu⁷, a także w art. 23 ust. 1 ustawy z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku

---

⁵ R. Sobański, *Prawo kanoniczne a krajowy porządek prawny*, „Państwo i Prawo” 1999, z. 6, s. 3–17; M. Pietrzak, *Prawo kanoniczne w polskim systemie prawnym*, „Państwo i Prawo” 2006, z. 8, s. 16–31; P. Stanisław, *Źródła prawa wyznaniowego*, w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego*. Materiały I Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny 14–16.01.2003 r.), red. A. Mezglewski, Lublin 2004, s. 300–333; W. Uruszczak, *Recepcja prawa kanonicznego w obowiązującym prawie polskim*, „Annales Canonici” 2007, t. 3, s. 5–20.

⁶ Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1435). Art. 19 ust. 2 pkt 5: „Wypełniając funkcje religijne kościoły i inne związki wyznaniowe mogą w szczególności: ustanawiać, kształcić i zatrudniać duchownych”.

⁷ Art. 15 ust. 1 Konkordatu podpisanego między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską dnia 28 lipca 1993 roku: „Rzeczpospolita Polska gwarantuje Kościołowi katolickiemu prawo do swobodnego zakładania i prowadzenia szkół wyższych, w tym uniwersytetów, odrębnych wydziałów i wyższych seminariów duchownych oraz instytutów naukowo-badawczych”.

państwa do Kościoła katolickiego w RP⁸ do uszanowania prawa Kościoła katolickiego do zakładania i prowadzenia seminariów duchownych, których celem jest kształcenie duchownych. Zasady ustanawiania duchownych rządzą się z kolei wewnętrznymi przepisami każdego ze związków wyznaniowych. W przypadku prawa kanonicznego Kościoła katolickiego zostały one wpisane do Rozdziału I „Formacja duchowieństwa” (kan. 232–264) KPK, jak i do innych dokumentów wykonawczych⁹. Tym samym wskazywanie przed odwołującego na zasadę świeckości państwa i brak przepisów prawa kanonicznego w katalogu konstytucyjnym źródeł prawa nie jest trafne.

Jak wskazał Sąd Apelacyjny w Rzeszowie, stanowisko odwołującego, że oświadczenie woli osoby ubezpieczonej o niepodejmowaniu obowiązków wynikających ze stanu duchowego, ze skutkiem wyłączenia obowiązku ubezpieczeniowego jest wystarczające (jak także uważa P. Stanisław¹⁰), prowadzi do absurdu. Jak wynika z wykładni ścisłej przywołanego przepisu art. 13 pkt 10 u.s.u.s., obowiązek ubezpieczeń społecznych nie jest zależny od faktycznego podejmowania (lub jego braku) jakichkolwiek funkcji duszpasterskich. Ze wskazanego obowiązku nie zwalniają inne przepisy ustawy. Tym samym, jak argumentował odwołujący, fakt stanu jego zdrowia, który wykluczył go praktycznie z życia zawodowego, jak i (z roli) osoby duchownej i fakt, że nie podjął praktycznie pracy duszpasterskiej, nie ma wpływu na podległość obowiązkowym ubezpieczeniom społecznym. Poza tym, podległość ubezpieczeniom społecznym osób duchownych jest obligatoryjna. Tym samym, osoba duchowna nie podlega co do zasady ubezpieczeniom społecznym dobrowolnie, na swój wniosek. Wykładając systemowo przepisy u.s.u.s. (dotyczące duchownych) należy podnieść, że dowolność podlegania ubezpieczeniom, w drodze jednostronnego oświadczenia woli, prawodawca przewiduje jedynie częściowo. Stanowią o niej mianowicie ubezpieczenie chorobowe (art. 11 ust. 2 u.s.u.s.), jak i objęcie ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi alumnów, nowicjuszy, postulantów i juniorystów,

---

⁸ Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w RP (t.j. Dz.U. 2019 r., poz. 1347). Art. 23 ust. 1: „Konferencji Episkopatu Polski, diecezjom i zakonom przysługuje prawo zakładania i prowadzenia wyższych seminariów duchownych...”.

⁹ T. Rincón-Pérez, *Formacja duchowieństwa* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 223–247.

¹⁰ Przedmiotowe stanowisko potwierdza P. Stanisław, uważając, że obowiązek ubezpieczeń społecznych osób duchownych ustaje w dniu, w którym osoba, ze względu na decyzje własne lub przełożonych, przestaje spełniać kryteria uwzględnione w definicji (np. jest wydalona ze stanu duchownego lub definitywnie porzuca funkcje duchowne z własnej woli), zob. P. Stanisław, *Ubezpieczenia z tytułu pozostawania w stanie duchownym* [w:] *Prawo wyznaniowe*, red. A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisław, Warszawa 2011, s. 308.

którzy nie ukończyli 25. roku życia (art. 7 pkt 5 u.s.u.s.)¹¹. Poza osobami duchownymi ustawa wskazuje także na możliwość ubezpieczenia dobrowolnego z szeregu innych tytułów¹². Absurdalność tezy głoszonej przez odwołującego weryfikuje się także w sytuacji, w której duchowny zrezygnowawszy z ubezpieczenia, po czasie zmieniłby zdanie i ponownie zgłosiłby się do niego, z tytułu stanu duchownego. Jednostronne oświadczenie woli, mające na celu wyłączenie osoby ubezpieczonej z ubezpieczeń obowiązkowych, w prawie ubezpieczeń społecznych nie może mieć zastosowania.

Ponadto konieczność zastosowania przepisów prawa kanonicznego wynika także z zasad wykładni przepisów prawa. Jak słusznie uważa L. Morawski, z wykładni języka fachowego (którym tym przypadku są przepisy prawa kanonicznego) należy skorzystać jedynie wówczas, gdy dyrektywy wcześniejszych wykładni, a więc języka prawnego i prawniczego nie dają efektu¹³. Skoro prawodawca w u.s.u.s. nie wyjaśnił, na czym polega owo „wystąpienie ze stanu duchownego” (a tym samym nie wskazał, z jakim momentem przestaje wiązać go obowiązek ubezpieczeniowy), należy skorzystać z przepisów prawa kanonicznego, które te zdarzenia definiują. Ściśle, prawo kanoniczne nie posługuje się przedmiotowym terminem. Przywołany przez Sąd Apelacyjny kan. 290 KPK stanowi jedynie o „ustracie stanu duchownego”. KPK wskazuje, że stan duchowny traci się wyłącznie przez: wyrok sądowy lub dekret administracyjny stwierdzający nieważność święceń; karę wydalenia nałożoną zgodnie z przepisami prawa; reskrypt Stolicy Apostolskiej.

Nasuwa się pytanie czy w prawie kanonicznym możliwa jest skuteczna rezygnacja z „udziału w kapłaństwie” i to w drodze jednostronnego oświadczenia woli, złożonego przez osobę duchowną? Odpowiedź na to pytanie, po przeanalizowaniu sposobów utraty stanu duchownego, wskazanych ekskluzywnie w kan. 290 KPK, brzmi negatywnie. Oprócz karnego wydalenia ze stanu duchownego, do własnych kompetencji duchownego należy jedynie możliwość wnioskowania do odpowiednich organów Stolicy Apostolskiej o uznanie swoich święceń za nieważne lub o wydanie reskryptu (zgody) o przeniesienie do stanu świeckiego. W każdym z tych przypadków decyzja należy do Stolicy Apostolskiej. W braku wskazanej decyzji, duchowny skutecznie nie występuje ze stanu duchownego i ma obowiązek pozostawania w nim i podejmowania powierzonego mu kanonicznego

¹¹ Zob. P. Stanisławski, *Ubezpieczenia z tytułu pozostawania w stanie duchownym...*, *op.cit.*, s. 309.

¹² Zob. art. 7 u.s.u.s.: „Prawo do dobrowolnego objęcia ubezpieczeniami emerytalnym i rentowymi przysługuje osobom, które nie spełniają warunków do objęcia tymi ubezpieczeniami obowiązkowo”.

¹³ L. Morawski, *Zasady wykładni prawa*, wyd. III, Toruń 2014, s. 115–116.

urzędu (funkcji). Jedynie poważne argumenty, zgodnie z kan. 274 § 1 KPK, mogą usprawiedliwić duchownego od przyjęcia i wiernego wypełnienia powierzonego mu urzędu¹⁴. Podobnie, nie jest możliwa skuteczna „rezygnacja” z udziału w Kościele katolickim przez wiernego świeckiego, po przyjętym przez niego sakramencie chrztu. Za przedmiotowym stanowiskiem, będącym wyrazem stosowania prawa kanonicznego w prawie polskim, opowiadają się zarówno organy administracyjne¹⁵, NSA¹⁶, jak i doktryna¹⁷.

Badając zasadność sformułowania „wystąpienie ze stanu duchownego”, należy mieć także na uwadze, że ustawodawca w art. 8 ust. 13 u.s.u.s. podał szeroką definicję osób duchownych. Mieszczą się w niej, obok osób duchownych w rozumieniu prawa kanonicznego (do których należy osoba odwołującego), także inne, będące dla prawa kanonicznego osobami świeckimi. Są nimi po pierwsze członkowie zakonów męskich i żeńskich Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych, a także po drugie alumni seminariów duchownych, nowicjusze, postulanci i junioryści, którzy ukończyli 25. rok życia¹⁸. Każda z dwóch wskazanych grup, w odmienny sposób może dokonać „wystąpienia ze swojego stanu”. Czynność ta jest prostsza w przypadku drugiej ze wskazanych grup, a więc: alumnow seminariów duchownych, nowicjuszy, postulantów i juniorystów, którzy ukończyli 25. rok życia. Jako niewłączeni do swoich instytutów przez formalną inkorporację mogą przez jednostronne oświadczenie woli zrezygnować z dalszej formacji przygotowującej ich do wstąpienia do stanu zakonnego. W ich przypadku weryfikuje się wskazana przez odwołującego kategoria „jednostronnej rezygnacji”. Inaczej sprawa wygląda w przypadku członków zakonów (męskich i żeńskich), którzy w celu odejścia ze swoich wspólnot muszą uzyskać indult odejścia. Prawo kanoniczne przewiduje jego otrzymanie zarówno przez zakonnika o ślubach czasowych (kan. 688 KPK), jak i po złożeniu ślubów wieczystych (kan. 691 KPK). Podobnie, jak w przypadku

---

¹⁴ T. Rincón-Pérez, *Obowiązki i prawa duchownych* [w:] *Kodeks Prawa...*, *op.cit.*, s. 256–257.

¹⁵ Prezes Urzędu Ochrony Danych Osobowych w decyzji z dnia 22 listopada 2018 roku uznał swoją niekompetencję w zakresie sprostowania danych osobowych w związku z dokonaniem przez Skarżącą aktu apostazji, zob. M. Czelný, *W sprawie skuteczności wystąpienia z Kościoła katolickiego: Uwagi dotyczące decyzji z dnia 28 listopada 2018 wydanej przez Prezesa Urzędu Ochrony danych osobowych*, „*Studia z Prawa Wyznaniowego*” 2020, 23, s. 525–537. Prezentowane stanowisko jest zgodne z wcześniejszym, zajmowanym przez Głównego Inspektora Ochrony Danych Osobowych, na podstawie art. 43, ust. 1, pkt 3 obowiązującej wówczas ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 roku o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 1997 r., nr 133, poz. 883).

¹⁶ Zob. wyrok NSA z dnia 27 marca 2013 roku, I OSK 932/12, OSP 2014/2/14.

¹⁷ Zob. stanowiska przedstawione w: T. Rakoczy, *Problemy prawne w ustalaniu pozycji kanonicznej członków rodziny nuklearnej*, Kraków 2022, s. 62–64.

¹⁸ T. Rakoczy, *Elementy korzystne dla duchownych...*, s. 190–192.

reskryptu osoby duchownej, zakonnik może jedynie wnioskować o indult, którego udzielenie należy do kompetencji odpowiednich organów Stolicy Apostolskiej (w przypadku instytutów na prawie papieskim) lub do biskupa diecezjalnego (w przypadku instytutów na prawie diecezjalnym)¹⁹. Oprócz indultu odejścia, zakonnik może zostać także wydalony ze swojego instytutu zakonnego, decyzją swoich przełożonych. Wydalenie następuje jednak – jak przewiduje kan. 700 KPK – po potwierdzeniu dokonany przez Stolicę Apostolską²⁰. Reasumując, jedynie więc w przypadku „kandydatów” do szeroko rozumianego stanu duchownego, ustawowa kategoria „wystąpienia ze stanu duchownego” ma swoje słuszne zastosowanie. Należy jednak zauważyć, że przywołane osoby nie stanowią kluczowej grupy osób duchownych, które obejmuje obowiązek ubezpieczeń społecznych.

W tym miejscu warto zbadać, do jakiego efektu prowadzi wykładnia terminu „rezygnacji ze stanu duchownego” w języku potocznym i czy harmonizuje ona z dokonanymi uprzednio efektami dyrektyw²¹. Jak podaje *Słownik języka polskiego*, frazę „wystąpić z klasztoru, ze stanu duchownego” należy rozumieć jako wyjść, porzucić, opuścić²². Nowsze słowniki nie analizują przedmiotowego terminu w kontekście stanu duchownego, lecz podają interpretację wskazanego czasownika w sensie ogólnym. Wskazują, że „wystąpić” należy rozumieć jako: „zrezygnować z członkostwa lub uczestnictwa w czymś: wystąpić z wojska, z partii”²³; „skreślić się z listy członków jakiegoś towarzystwa, jakiejś organizacji, zrezygnować z uczestnictwa w czym, wypisać się”²⁴; „przestać być członkiem organizacji, towarzystwa itp.”²⁵. Przywołane słowniki sugerują jednostronne oświadczenie woli o wyłączeniu się z funkcjonowania w stanie duchownym czy w innej strukturze społecznej. Taka interpretacja nie koresponduje z kanoniczną utratą stanu duchownego.

Pomocniczo Sąd Apelacyjny w Rzeszowie powiązał pozostawanie w stanie duchownym z inkardynacją. Stanowi ona odmienną instytucję prawa kanonicznego. Polega na przypisaniu osoby duchownej do określonej struktury Kościoła,

¹⁹ B.W. Zubert, *Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostolskiego. Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983*, Lublin 1990, s. 209–217; T. Rincón-Pérez, *Wyjście z instytutu* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 549–552.

²⁰ T. Rincón-Pérez, *Wydalanie zakonników z instytutu* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 556; B.W. Zubert, *Instytuty życia konsekrowanego...*, *op.cit.*, s. 218–236.

²¹ L. Morawski, *Zasady wykładni...*, *op.cit.*, s. 81–83.

²² J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki, *Wystąpić* [w:] *Słownik języka polskiego*, t. VII, Warszawa 1919, s. 1046.

²³ E. Sobol, *Wystąpić* [w:] *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1996, s. 1220.

²⁴ W. Doroszewski, *Wystąpić* [w:] *Słownik języka polskiego*, t. X, Warszawa 1968, s. 257.

²⁵ S. Dubisz, *Wystąpić, występować* [w:] *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa 2003, s. 686.

którą w przypadku odwołującego może być: jednostka hierarchiczna: (archi) diecezja, prałatura personalna albo jednostka, nie mająca takiego charakteru, jak: instytut życia konsekrowanego lub stowarzyszenie życia apostołskiego. Stolica Apostołska udzieliła także zdolności inkardynowania duchownych niektórym kleryckim stowarzyszeniom wiernych. Racja inkardynacji została wskazana w kan. 265 KPK *in fine* i zawiera się w trosce o uniknięcie funkcjonowania duchownych nikomu niepodlegających, czyli tułaczy²⁶. Duchowni mogą zmieniać inkardynację, ale jedynie o ile uzyskają zgodę przełożonego innej struktury kościelnej (kan. 267 KPK). Inkardynacja potwierdza pozostawanie w stanie duchownym, lecz *a contrario*, jej brak czy jakiegokolwiek trudności w jej zakresie nie wywierają wpływu na pozostawanie w stanie duchownym, a tym samym na obowiązek ubezpieczeń społecznych. Literalnie, brak inkardynacji (czy jakiegokolwiek nieprawidłowości w jej zakresie) nie został włączony do katalogu z kan. 290 KPK, wskazującego na utratę stanu duchownego.

Podsumowując, jak wskazuje analiza aktualnego stanu prawnego, w określeniu zdarzenia skutkującego wyrejestrowaniem z obowiązkowych ubezpieczeń społecznych ma miejsce niewłaściwa wykładnia synonimiczna²⁷, utożsamiająca różne pojęcia, a mianowicie: ustawową rezygnację ze stanu duchownego z kanoniczną jego utratą oraz wydaleniem z instytutu zakonnego. Jak wskazał słusznie Sąd Apelacyjny w Rzeszowie, komentowane pojęcie ustawowe jest „niefortunne”, nie ma odniesienia do prawa kanonicznego, którego terminy w przedmiotowym zakresie należy stosować. Stąd *de lege ferenda* należy zgłosić o dokonanie zmiany w przepisie art. 13 ust. 10 u.s.u.s. w taki sposób, by wyłączenie z obowiązkowych ubezpieczeń społecznych osób duchownych wyznaczały: utrata lub wydalenie ze stanu duchownego lub rezygnacja z przygotowania do niego, po powstałym obowiązku ubezpieczeniowym.

Bibliografia

Literatura

- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), cz. II; tekst polski: Kodeks Prawa Kanonicznego. Przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski, Pallottinum, Poznań 1984.
- Czelný M., *W sprawie skuteczności wystąpienia z Kościoła katolickiego: Uwagi dotyczące decyzji z dnia 28 listopada 2018 wydanej przez Prezesa Urzędu Ochrony danych osobowych*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2020, 23.

²⁶ T. Rincón-Pérez, *Święci szafarze, czyli duchowni [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz...*, *op.cit.*, Kraków 2011, s. 249.

²⁷ L. Morawski, *Zasady wykładni ...*, *op.cit.*, s. 117–118.

- Doroszewski W., *Wystąpić* [w:] *Słownik języka polskiego*, t. X, Warszawa 1968.
- Dubisz S., *Wystąpić, występować* [w:] *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa 2003.
- Karłowicz J., Kryński A., Niedźwiedzki W., *Wystąpić* [w:] *Słownik języka polskiego*, t. VII, Warszawa 1919.
- Morawski L., *Zasady wykładni prawa*, wyd. III, Toruń 2014.
- Pietrzak M., *Prawo kanoniczne w polskim systemie prawnym*, „Państwo i Prawo” 2006, z. 8.
- Rakoczy T., *Elementy korzystne dla duchownych w ustawie – System ubezpieczeń społecznych*, „Opolskie Studia Administracyjno-Prawne” 2009, nr 6.
- Rakoczy T., *Problemy prawne w ustalaniu pozycji kanonicznej członków rodziny nuklearnej*, Kraków 2022.
- Rincón-Pérez T., *Formacja duchowieństwa* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego*, red. P. Majer, Kraków 2011.
- Rincón-Pérez T., *Wydalenie zakonników z instytutu* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011.
- Rincón-Pérez T., *Wyjście z instytutu* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011.
- Rincón-Pérez T., *Święci szafarze, czyli duchowni* [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz...*, *op.cit.*, Kraków 2011
- Sobański R., *Prawo kanoniczne a krajowy porządek prawny*, „Państwo i Prawo” 1999, z. 6.
- Sobol E., *Wystąpić* [w:] *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1996.
- Stanisz P., *Ubezpieczenia z tytułu pozostawania w stanie duchownym* [w:] *Prawo wyznaniowe*, red. A. Mezglewski, H. Misztal, P. Stanisz, Warszawa 2011.
- Stanisz P., *Źródła prawa wyznaniowego*, w: *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego*. Materiały I Zjazdu Katedr i Wykładowców Prawa Wyznaniowego (Kazimierz Dolny 14–16.01.2003 r.), red. A. Mezglewski, Lublin 2004.
- Uruszczak W., *Recepcja prawa kanonicznego w obowiązującym prawie polskim*, „Annales Canonici” 2007, t. 3.
- Zubert B.W., *Instytuty życia konsekrowanego i stowarzyszenia życia apostołskiego. Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983*, Lublin 1990.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku o gwarancjach wolności sumienia i wyznania (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1435).
- Ustawa z dnia 17 maja 1989 roku o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w RP (t.j. Dz.U. 2019 r., poz. 1347).
- Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 roku o ochronie danych osobowych (Dz.U. z 1997 r., nr 133, poz. 883).
- Ustawa z dnia 13 października 1998 roku o systemie ubezpieczeń społecznych (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1009).

Orzecznictwo

- Wyrok SN z dnia 6 grudnia 1990 roku, II UR 9/90, OSP 1991/7-8/172.
- Wyrok NSA z dnia 27 marca 2013 roku, I OSK 932/12, OSP 2014/2/14.

